

LegalLab

Het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden

Waarborg het recht op een eerlijk proces

Geschreven door: Tristan Mans

Datum: 4 april 2025

Inhoud

Aanleiding	4
Deelvraag 1: "Hoe kan het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden, voortvloeiend uit artikel 6 EVRM en het Salduz-arrest, worden toegepast in punitieve bestuursrechtelijke procedures binnen het bestuursrecht?"	5
1. Inleidend hoofdstuk	5
2. Toepassingsbereik van artikel 6 EVRM	6
2.1 inleiding hoofdstuk 2	6
2.2 Autonome interpretatie.....	6
2.3 Criminal Charge	7
2.3.1 Het Engel-arrest	7
2.3.2 Engel criteria	8
2.3.2.1 De nationale kwalificatie	8
2.3.2.2 De aard van de overtreding.....	9
2.3.2.3 De zwaarte van de sanctie.....	10
2.4 Tussenconclusie hoofdstuk 2.....	11
3. Artikel 6 EVRM in strafrechtelijke procedures	12
3.1 Inleiding hoofdstuk 3	12
3.2 Het recht op rechtsbijstand in strafrechtelijke procedures.....	12
3.3 Afstand van het recht op rechtsbijstand.....	13
3.4 Het Salduz-arrest	13
3.5 Toepassing van het Salduz-arrest in Nederland	14
3.6 Tussenconclusie hoofdstuk 3.....	14
4. Artikel 6 EVRM in bestuursrechtelijke procedures	15
4.1 Inleiding hoofdstuk 4	15
4.2 Arrest Hoge Raad 6 september 2024	15
4.3 Uitspraak Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State 24 december 2024	16
4.4 Praktische en procedurele gevolgen voor de Gemeente Sittard-Geleen.....	17
4.4.1 Huidige gemeentelijke procedures	17
4.4.2 Gevolgen van de jurisprudentie voor de Gemeente Sittard-Geleen.....	18
4.5 Tussenconclusie hoofdstuk 4.....	20
5. Conclusie deelvraag 1	21
Deelvraag 2: "Welke juridische gevolgen volgen uit het strafrecht bij schending van het recht op rechtsbijstand uit artikel 6 EVRM met betrekking tot het bewijs?"	23
1. Inleidend hoofdstuk	23
2. Bewijsuitsluiting in het strafrecht	24
2.1 Inleiding hoofdstuk 2	24
2.2 Bewijsuitsluiting	24
2.3 Wettelijk kader	25

2.4 Toetsingskader vanuit standaardjurisprudentie.....	25
2.4.1 HR 30 maart 2004 (Afvoerpijp-arrest).....	26
2.4.2 HR 19 februari 2013 (De onbevoegde hulpofficier).....	27
2.5 Tussenconclusie hoofdstuk 2.....	28
3. Voorbeelden uit de jurisprudentie.....	29
3.1 Inleiding hoofdstuk 3	29
3.2 Recente jurisprudentie	29
3.2.1 HR 9 april 2024	29
3.2.2 HR 4 februari 2025	30
3.2.3 Extra voorbeelden vanuit schema.....	31
3.3 Tussenconclusie hoofdstuk 3.....	31
4. Gevolgen van bewijsuitsluiting voor de Gemeente Sittard-Geleen.....	32
4.1 Inleiding hoofdstuk 4	32
4.2 Risico van bewijsuitsluiting	32
4.3 Zorgvuldigheidsbeginsel	32
4.4 Tussenconclusie hoofdstuk 4.....	33
5. Conclusie deelvraag 2.....	34
Eindconclusie.....	36
Bronnen- en literatuurlijst	37

Aanleiding

De aanleiding voor dit onderzoek is een ontwikkeling in recente jurisprudentie. Op 6 september 2024 heeft de Hoge Raad bepaald dat het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden nu ook geldt voor punitieve bestuursrechtelijke boetes. Deze rechten komen oorspronkelijk uit het strafrecht. De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS) heeft een paar maanden later op 24 december 2024 nog eens bevestigd dat burgers moeten worden gewezen op hun recht op rechtsbijstand in punitieve bestuursrechtelijke procedures. Dit betekent dat overheidsinstanties hun werkwijze moeten aanpassen om te voldoen aan het nieuwe wettelijke kader dat is opgesteld door de Hoge Raad en de ABRvS. Daarnaast blijkt uit een handleiding van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) dat ambtenaren van een gemeente die belast zijn met het opleggen van boetes en het uitvoeren van verhoren, over meer dan de basiskennis moeten beschikken over dit onderwerp. Ze moeten zich dus bewust worden van de achterliggende redenen waarom dit recht ook in het bestuursrecht geldt.

Er is nu dus een kennisprobleem voor gemeenten waar Zuyd Legal Lab op kan inspelen. Zuyd Legal Lab kan door middel van een infographic (waar ook een QR-code op komt te staan die leidt naar de juridische onderbouwing) op een overzichtelijke en laagdrempelige manier de relevante kennis delen over dit onderwerp. Dit is een direct antwoord op een vraag uit de praktijk zoals de VNG laat blijken. De gemeente waar dit onderzoek en het beroepsproduct specifiek op zijn gericht, is de Gemeente Sittard-Geleen. Zuyd Legal Lab heeft namelijk al een samenwerking met deze gemeente op het gebied van handhaving. Daarnaast past dit onderzoek ook goed bij het preventieve doel van Zuyd Legal Lab. Als de ambtenaren goed ingelicht zijn over dit onderwerp, zullen ze minder snel de fout maken om iemand niet te wijzen op zijn recht op rechtsbijstand. Het proces verloopt hierdoor eerlijker.

Het is dus van belang om alle relevante kennis achter de uitspraken van de Hoge Raad en de ABRvS te achterhalen door middel van een onderzoek. Om de hoofdvraag: *“Hoe kan de Gemeente Sittard-Geleen de bewustwording van haar ambtenaren vergroten over het recht op rechtsbijstand en het recht om daarop te worden gewezen in punitieve bestuurlijke boeteprocedures, zoals vereist op grond van artikel 6 EVRM en de jurisprudentie van de Hoge Raad (ECLI:NL:HR:2024:1135) en de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ECLI:NL:RVS:2024:5293)?”*, goed te kunnen beantwoorden moeten er twee deelvragen worden uitgewerkt.

De eerste deelvraag richt zich op hoe het recht op rechtsbijstand doorwerkt in punitieve bestuurlijke boeteprocedures. De tweede deelvraag richt zich op de mogelijke gevolgen voor de Gemeente Sittard-Geleen wanneer zij iemand niet wijst op zijn recht op rechtsbijstand met betrekking tot het bewijs.

Deelvraag 1: "Hoe kan het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden, voortvloeiend uit artikel 6 EVRM en het Salduz-arrest, worden toegepast in punitieve bestuursrechtelijke procedures binnen het bestuursrecht?"

1. Inleidend hoofdstuk

Artikel 6 EVRM waarborgt het recht op een eerlijk proces.¹ Eigenlijk is dit artikel vooral gericht op strafrechtelijke procedures, maar kan in bepaalde gevallen ook van toepassing zijn op procedures binnen het bestuursrecht.²

De reden waarom artikel 6 EVRM ook voor sommige bestuursrechtelijke procedures kan gelden, is omdat bestuurlijke sancties een punitief karakter kunnen hebben. Om te bepalen of dit het geval is kijkt het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) of er sprake is van een zogenoemde criminal charge. Hierbij hanteert het Hof een autonome uitleg van het begrip waarbij niet alleen gekeken wordt naar de nationale kwalificatie van de overtreding en de bijpassende sanctie, maar ook naar de aard en de zwaarte.³ In het tweede hoofdstuk wordt duidelijk wat hiermee wordt bedoeld.

Hoewel artikel 6 EVRM meerdere waarborgen bevat, richt deze deelvraag zich alleen op het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden. Dit is namelijk de waarborg die centraal stond in het arrest van de Hoge Raad van 6 september 2024⁴ en in de uitspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS) van 24 december 2024.⁵ De vraag die moet worden beantwoord is dan ook hoe gemeenten deze waarborg nu precies moeten implementeren in hun procedures, en of ze misschien nog meer moeten doen op het gebied van kennisuitbreiding. De structuur van deze deelvraag is als volgt: hoofdstuk 2 behandelt de autonome interpretatie van het EHRM en het begrip criminal charge. In hoofdstuk 3 staat het recht op rechtsbijstand in strafzaken centraal, met toelichting op het Salduz-arrest. Hoofdstuk 4 bespreekt de toepassing binnen punitieve bestuursrechtelijke procedures. Tot slot volgt in hoofdstuk 5 de conclusie.

¹ Art. 6 lid 1 EVRM

² De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM Feenstra & Smithuijsen, 'De hoogste tijd', *NJB 2023/213*

³ De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 3.2.1.2

⁴ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135

⁵ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293

2. Toepassingsbereik van artikel 6 EVRM

2.1 inleiding hoofdstuk 2

De bescherming van artikel 6 EVRM was oorspronkelijk bedoeld voor strafrechtelijke zaken, maar kan vanwege de autonome interpretatie door het EHRM ook gelden voor bestuursrechtelijke procedures.⁶ De vraag is dan wanneer artikel 6 EVRM van toepassing is binnen het bestuursrecht. Het EHRM heeft hier antwoord op gegeven aan de hand van verschillende arresten.

Dit hoofdstuk bespreekt hoe het Hof dat precies bepaalt. Eerst wordt ingegaan op de autonome interpretatie: het Hof beslist zelf of artikel 6 EVRM geldt, ongeacht hoe een staat de procedure indeelt. Daarna wordt uitgelegd wat onder een criminal charge valt en welke criteria het Hof daarbij hanteert.

2.2 Autonome interpretatie

Zoals vermeld in de inleiding hanteert het EHRM een autonome benadering bij de interpretatie van artikel 6 EVRM. Dat wil zeggen dat het Hof zelf beoordeelt of een procedure onder artikel 6 EVRM valt en dus of de waarborgen van dit artikel van toepassing zijn. Het maakt hierbij weinig uit onder welk rechtsgebied de procedure valt volgens de wetgeving van een staat.⁷ Dankzij de autonome interpretatie kunnen staten de waarborgen van artikel 6 EVRM niet vermijden door een bepaalde procedure onder een ander rechtsgebied dan het strafrecht te plaatsen.⁸

De autonome interpretatie komt duidelijk naar voren bij de manier waarop het EHRM bestuurlijke sancties beoordeelt.⁹ Zelfs wanneer een sanctie volgens het nationaal recht een administratieve sanctie is, kan het EHRM oordelen dat deze toch onder artikel 6 EVRM valt.¹⁰ Dit hangt af van de criteria die het EHRM volgt.¹¹ Deze worden in paragraaf 2.3.2 toegelicht.

Er zijn twee begrippen die bepalen of een niet-strafrechtelijke procedure alsnog onder artikel 6 EVRM valt. Dit zijn de autonome begrippen civil rights and obligations en criminal charge.¹² Deze deelvraag richt zich echter alleen op het begrip criminal charge. Van civil rights and obligations is sprake wanneer een procedure direct bepalend is voor de vaststelling van een burgerlijk recht.¹³ Dit is van toepassing op zowel civielrechtelijke als bestuursrechtelijke procedures.¹⁴

Toch is dit begrip niet relevant voor dit onderzoek omdat bestuursrechtelijke sancties hier niet onder vallen.¹⁵ Sancties moeten namelijk volgens het EHRM beoordeeld worden aan de hand van

⁶ Barkhuysen 2022, par. 5.2

⁷ De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM
Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 2.2.3.4 en 3.2.1

⁸ Barkhuysen 2022, par. 5.1
De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM

⁹ Barkhuysen 2022, par. 5.3
Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 3.2.1.2

¹⁰ De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM
Feenstra & Smithuijsen, 'De hoogste tijd', *NJB 2023/213*

¹¹ Barkhuysen 2022, par. 5.2
Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 3.2.1.2

¹² De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM
Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 3.2.1.1 en 3.2.1.2

¹³ De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM
Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 3.2.1.1

¹⁴ Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 3.2.1.1

¹⁵ Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 3.2.1.2

de criteria van een criminal charge.¹⁶ Dit is omdat bestuurlijke sancties geen betrekking hebben op de vaststelling van een burgerlijk recht. Ze worden opgelegd als een punitieve sanctie met een leedtoevoegend en afschrikwekkend karakter als gevolg van een overtreding. Ze dienen dus niet als compensatie voor schade, maar als een straf.¹⁷

2.3 Criminal Charge

Artikel 6 EVRM en zijn waarborgen waren zoals in paragraaf 2.1 vermeld oorspronkelijk bedoeld voor 'echte' strafrechtelijke procedures. Het EHRM werd echter al snel geconfronteerd met de vraag of de bescherming van dit artikel ook zou moeten gelden voor andere procedures naast de strafrechtelijke waarin sancties werden opgelegd. Het zou voor staten anders makkelijk zijn om de waarborgen van artikel 6 EVRM te omzeilen door de sancties buiten het strafrecht te plaatsen. Het Hof heeft dit opgelost door een autonome uitleg te geven aan het begrip criminal charge.¹⁸

2.3.1 Het Engel-arrest

Het Engel-arrest is een belangrijke uitspraak van het EHRM. Hierin werden de criteria vastgesteld die het Hof volgt wanneer het moet bepalen of een niet-strafrechtelijke sanctie als een criminal charge moet worden gezien, waardoor artikel 6 EVRM van toepassing is.¹⁹

De zaak betrof een groep Nederlandse militairen die sancties kregen opgelegd, waaronder licht arrest,²⁰ verzaamd arrest,²¹ streng arrest²² en plaatsing in een disciplinaire eenheid.²³ De Nederlandse regering stelde dat deze sancties niet onder het strafrecht vielen, maar onder het militaire tuchtrecht. Artikel 6 EVRM zou daarom volgens hen niet van toepassing zijn.²⁴ Het EHRM was het hier echter niet mee eens. Het Hof stelde dat de nationale kwalificatie van een sanctie niet doorslaggevend is voor het feit of artikel 6 EVRM wel of niet van toepassing is. Als dat het geval zou zijn, zouden staten zich kunnen onttrekken aan het recht op een eerlijk proces door sancties niet onder het strafrecht te laten vallen.²⁵

Het EHRM heeft daarom drie alternatieve criteria opgesteld om te beoordelen of een niet-strafrechtelijke sanctie toch als een criminal charge moet worden gezien, de Engel-criteria.²⁶

¹⁶ Barkhuysen 2022, par. 5.3
Heidekamp 2024, par. 8.2.2.2
Feenstra & Smithuijsen, 'De hoogste tijd', *NJB 2023/213*

¹⁷ Barkhuysen 2022, par. 5.2
Feenstra & Smithuijsen, 'De hoogste tijd', *NJB 2023/213*

¹⁸ Barkhuysen 2022, par. 5.2

¹⁹ Heidekamp 2024, par. 3.5.2.1

²⁰ EHRM 8 juni 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:0608JUD000510071, r.o. 61

²¹ EHRM 8 juni 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:0608JUD000510071, r.o. 62

²² EHRM 8 juni 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:0608JUD000510071, r.o. 63

²³ EHRM 8 juni 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:0608JUD000510071, r.o. 64

²⁴ EHRM 8 juni 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:0608JUD000510071, r.o. 79

²⁵ EHRM 8 juni 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:0608JUD000510071, r.o. 81

²⁶ De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM

2.3.2 Engel criteria

2.3.2.1 De nationale kwalificatie

Het eerste criterium richt zich op de nationale kwalificatie van een overtreding.²⁷ Als een overtreding volgens het nationale recht onder het strafrecht valt, dan is artikel 6 EVRM meestal automatisch van toepassing.²⁸ Maar wanneer een overtreding niet als strafrechtelijk wordt gekwalificeerd door het nationale recht, betekent dit niet meteen dat artikel 6 EVRM niet van toepassing is.²⁹

Het EHRM heeft namelijk benadrukt dat de nationale kwalificatie van een overtreding slechts een indicatie geeft en niet doorslaggevend is.³⁰ Anders zouden staten eenvoudig de waarborgen van artikel 6 EVRM kunnen omzeilen door de overtreding onder het tucht- of bestuursrecht te plaatsen.³¹ Het Hof kijkt daarom verder dan alleen de nationale kwalificatie en beoordeelt daarnaast de aard van de overtreding en zwaarte van de sanctie, die in de komende paragrafen worden toegelicht.³²

*Öztürk tegen Duitsland*³³

De zaak van Öztürk tegen Duitsland is een goed voorbeeld waarin te zien is dat de nationale kwalificatie niet doorslaggevend is. In deze zaak kreeg de heer Öztürk een boete opgelegd vanwege een verkeersovertreding. De Duitse regering plaatste deze overtreding niet onder het strafrecht, waardoor de waarborgen van artikel 6 EVRM niet van toepassing zouden zijn.³⁴

Net zoals in het Engel-arrest het geval was, was hier de nationale kwalificatie niet doorslaggevend. De nationale kwalificatie heeft slechts een beperkte waarde volgens het EHRM omdat artikel 6 EVRM anders makkelijk te omzeilen is. Het doorslaggevende in deze zaak was de aard van de overtreding en de bijpassende sanctie. De opgelegde boete had een punitief en afschrikwekkend karakter, vandaar dat het EHRM oordeelde dat er sprake was van een criminal charge.³⁵

*Escoubet tegen België*³⁶

Zoals eerder gezegd is er meestal sprake van een criminal charge als de overtreding in het nationale recht onder het strafrecht valt. Maar er kunnen uitzonderingen zijn. De zaak Escoubet

²⁷ De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM

²⁸ Barkhuysen 2022, par. 5.2

²⁹ Barkhuysen 2022, par. 5.2

Heidekamp 2024, par. 3.5.2.1

De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM

³⁰ Barkhuysen 2022, par. 5.2

Heidekamp 2024, par. 3.5.2.1

Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 3.2.1.2

³¹ Barkhuysen 2022, par. 5.2

Heidekamp 2024, par. 3.5.2.1

Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 2.2.3.4

³² Heidekamp 2024, par. 3.5.2.1

De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM

³³ EHRM 21 februari 1984, ECLI:CE:ECHR:1984:0221JUD000854479

³⁴ EHRM 21 februari 1984, ECLI:CE:ECHR:1984:0221JUD000854479, r.o. 51

³⁵ EHRM 21 februari 1984, ECLI:CE:ECHR:1984:0221JUD000854479, r.o. 52

³⁶ EHRM 28 oktober 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:1028JUD002678095

tegen België is zo'n uitzondering.³⁷ In deze zaak had de Belgische regering de tijdelijke intrekking van een rijbewijs wegens rijden onder invloed opgelegd.³⁸ Hoewel deze maatregel in een bijzondere strafwet was opgenomen, oordeelde het EHRM dat deze maatregel geen criminal charge was. Het Hof benadrukte dat de intrekking een preventieve maatregel was en niet was bedoeld om de betrokkene te bestraffen. De maatregel was gericht op verkeersveiligheid en had geen punitief karakter, waardoor artikel 6 EVRM niet van toepassing werd geacht.³⁹

2.3.2.2 De aard van de overtreding

Het tweede criterium heeft betrekking op de aard van de overtreding.⁴⁰ Oftewel, het EHRM kijkt naar de inhoud en het doel van de overtreden norm.⁴¹ Bij dit criterium maakt het EHRM een onderscheid tussen sancties op een overtreding die als punitief en afschrikkend bedoeld zijn en sancties op een overtreding die gericht zijn op herstel of het voorkomen van herhaling. Indien een sanctie een punitief en afschrikwekkend karakter heeft, is artikel 6 EVRM van toepassing. Daarentegen vallen preventieve of herstellende maatregelen buiten dit artikel.⁴²

Een ander punt van dit criterium is de vraag of de overtreden norm van toepassing is op iedereen, of dat de norm gericht is op een bepaalde groep. Wanneer een norm voor alle burgers geldt en de sanctie punitief is, is de kans groot dat er sprake is van een criminal charge. Maar is de norm alleen van toepassing op een bepaalde groep, dan is de kans kleiner (zie paragraaf 2.3.1) dat er sprake is van een criminal charge.⁴³

*Öztürk tegen Duitsland*⁴⁴

Zoals uitgelegd in paragraaf 2.3.2.1 kreeg de heer Öztürk een boete opgelegd vanwege een verkeersovertreding. De Duitse regering stelde dat dit een administratiefrechtelijke overtreding was, en dat het daarom niet onder het strafrecht viel.⁴⁵ Maar het EHRM ging hier niet in mee en oordeelde dat de nationale kwalificatie van de overtreding in dit geval niet doorslaggevend was. De aard van de overtreding samen met de opgelegde sanctie waren de doorslaggevende factor. De sanctie had namelijk een punitief en afschrikwekkend karakter. Daarnaast was de norm gericht op alle burgers als weggebruikers, en niet op een specifieke groep. Hierdoor oordeelde het EHRM dat er sprake was van een criminal charge en dat artikel 6 EVRM van toepassing was.⁴⁶

³⁷ Barkhuysen 2022, par. 5.2

³⁸ EHRM 28 oktober 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:1028JUD002678095, r.o. 29

³⁹ EHRM 28 oktober 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:1028JUD002678095, r.o. 37-39

⁴⁰ De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM

⁴¹ Barkhuysen 2022, par. 5.2

Heidekamp 2024, par. 3.5.2.1

⁴² Barkhuysen 2022, par. 5.2 en 5.3

Heidekamp 2024, par. 3.5.2.1

Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023, par. 3.2.1.2

⁴³ Barkhuysen 2022, par. 5.2

Heidekamp 2024, par. 3.5.2.1

⁴⁴ EHRM 21 februari 1984, ECLI:CE:ECHR:1984:0221JUD000854479

⁴⁵ EHRM 21 februari 1984, ECLI:CE:ECHR:1984:0221JUD000854479, r.o. 51

⁴⁶ EHRM 21 februari 1984, ECLI:CE:ECHR:1984:0221JUD000854479, r.o. 52

*Jussila tegen Finland*⁴⁷

Nog een goed voorbeeld voor dit criterium is de zaak van Jussila. Jussila kreeg een administratieve sanctie opgelegd van 10% van het verschuldigde belastingbedrag vanwege onjuistheden in de btw-aangifte.⁴⁸ Jussila stelde dat zijn recht op een eerlijk proces was geschonden omdat hij door de rechter niet mondeling was gehoord tijdens de procedure.⁴⁹

De sanctie moest volgens het EHRM worden gezien als een criminal charge ondanks de nationale kwalificatie. De sanctie had namelijk een punitief en afschrikkend karakter. Ook geldt de norm van deze overtreding voor alle burgers. Het EHRM oordeelde dat, net als in de zaak Öztürk, de fiscale sanctie voor Jussila een criminal charge vormt, omdat deze voortvloeit uit een algemene norm die op alle belastingplichtigen van toepassing is en een punitief en afschrikwekkend karakter heeft.⁵⁰

2.3.2.3 De zwaarte van de sanctie

Het derde en tevens laatste criterium richt zich op de zwaarte van de sanctie.⁵¹ Hoewel de zwaarte van de sanctie wel een rol speelt, is deze net als de nationale kwalificatie niet altijd doorslaggevend. Lichtere sancties kunnen namelijk ook als een criminal charge worden gezien als deze een punitief en afschrikwekkend karakter hebben. De sanctie hoeft dus niet per se zwaar te zijn om te spreken van een criminal charge.⁵²

Bij het bepalen wat de zwaarte is van de sanctie kijkt het Hof niet alleen naar de hoogte van de sanctie, maar ook naar de gevolgen. Een sanctie is dus zwaar als het een grote impact heeft op iemand. Denk aan vrijheidsbeneming of grote financiële gevolgen.⁵³

Toch kan de zwaarte van de sanctie soms wel de doorslaggevende factor zijn, in het Engel-arrest zelf bijvoorbeeld. In die zaak werden tuchtrechtelijke sancties opgelegd wegens de overtreding van een norm die geldt voor militairen. Volgens het tweede criterium zou dit erop kunnen wijzen dat er geen sprake is van een criminal charge, de norm geldt immers maar voor een bepaalde groep. Ondanks dat was er volgens het EHRM alsnog sprake van een criminal charge vanwege de zwaarte van de sanctie.⁵⁴

*Menarini tegen Italië*⁵⁵

In de zaak van Menarini is goed te zien hoe de zwaarte van de sanctie een rol kan spelen bij de beoordeling of die onder een criminal charge valt. Menarini is een onderneming die handelt in

⁴⁷ EHRM 23 november 2006, ECLI:NL:XX:2006:AZ9064

⁴⁸ EHRM 23 november 2006, ECLI:NL:XX:2006:AZ9064, r.o. 10

⁴⁹ EHRM 23 november 2006, ECLI:NL:XX:2006:AZ9064, r.o. 3

⁵⁰ EHRM 23 november 2006, ECLI:NL:XX:2006:AZ9064, r.o. 38

⁵¹ De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM

⁵² Barkhuysen 2022, par. 5.2

De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM

⁵³ Barkhuysen & Van Emmerik, 'Mededingingsrecht. Hoge bestuurlijke boete. Intensiteit rechterlijke toetsing. Full jurisdiction. Geen schending artikel 6 EVRM', *AB 2012/9*

Barkhuysen 2022, par. 5.2

⁵⁴ Barkhuysen 2022, par. 5.2

⁵⁵ EHRM 27 september 2011, 43509/08

diagnostische tests voor diabetes.⁵⁶ De Italiaanse mededingingsautoriteit had een boete van zes miljoen euro opgelegd aan Menarini wegens inbreuken op het mededingingsrecht.⁵⁷

Menarini stelde dat deze boete geen sanctie was onder het bestuursrecht, maar een sanctie onder het strafrecht vanwege het punitieve karakter.⁵⁸ Het was aan het EHRM om te oordelen of deze sanctie inderdaad een criminal charge was. Het Hof vond dat de sanctie een punitief en afschrikkend karakter had. Daarnaast was er sprake van een zware sanctie. Zes miljoen is een behoorlijke boete en had grote financiële gevolgen voor Menarini. De sanctie moest dus inderdaad gezien worden als een criminal charge.⁵⁹

*Jussila tegen Finland*⁶⁰

Terugkomend op het Jussila-arrest. In dit arrest is namelijk bepaald dat er verschillen zijn tussen soorten criminal charges. Een fiscale bestuurlijke boete, zoals in de zaak van Jussila, valt wel onder een criminal charge vanwege het punitieve en afschrikwekkende karakter. Maar het valt niet onder het hard-core strafrecht. Dit betekent dat niet alle waarborgen uit artikel 6 EVRM van toepassing hoeven te zijn.⁶¹

Welke proceswaarborgen wel of niet hoeven te gelden, hangt af van de omstandigheden van het geval. Zo overwoog het Hof in de zaak van Jussila dat de schriftelijke behandeling voldoende was en dat een mondelinge behandeling niet nodig was. Het feit dat er geen mondelinge behandeling plaatsvond, betekende dus niet meteen dat er geen eerlijk proces was.⁶²

2.4 Tussenconclusie hoofdstuk 2

Artikel 6 EVRM is dus van toepassing op bestuursrechtelijke procedures wanneer een sanctie als een criminal charge wordt gekwalificeerd. Dit wordt gedaan door middel van een autonome interpretatie door het EHRM, waarbij het Hof de drie Engel-criteria volgt. De nationale kwalificatie van een overtreding is hierbij niet doorslaggevend. Staten kunnen hierdoor de waarborgen van artikel 6 EVRM niet zomaar omzeilen. De aard van de overtreding en de zwaarte van de sanctie zijn veel belangrijker. Nu duidelijk is wanneer artikel 6 EVRM ook van toepassing is op bestuursrechtelijke procedures, moet er gekeken worden naar de waarborgen zelf, specifiek het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden. Het volgende hoofdstuk gaat in op hoe deze waarborg binnen strafrechtelijke procedures wordt toegepast. Artikel 6 EVRM is immers oorspronkelijk bedoeld voor strafrechtelijke procedures.

⁵⁶ Barkhuysen & Van Emmerik, 'Mededingingsrecht. Hoge bestuurlijke boete. Intensiteit rechterlijke toetsing. Full jurisdiction. Geen schending artikel 6 EVRM', *AB* 2012/9

⁵⁷ EHRM 27 september 2011, 43509/08, r.o. 36

⁵⁸ EHRM 27 september 2011, 43509/08, r.o. 33

⁵⁹ EHRM 27 september 2011, 43509/08, r.o. 42

⁶⁰ EHRM 23 november 2006, ECLI:NL:XX:2006:AZ9064

⁶¹ EHRM 23 november 2006, ECLI:NL:XX:2006:AZ9064, r.o. 43

⁶² Feteris, 'Zaak Jussila. Fiscale bestuurlijke boete van geringe omvang is 'criminal charge'; niet alle waarborgen van het EVRM zijn echter zonder meer toepasselijk. Hoorplicht in fiscale boeteprocedure', *BNB* 2007/150

De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM
EHRM 23 november 2006, ECLI:NL:XX:2006:AZ9064, r.o. 43

3. Artikel 6 EVRM in strafrechtelijke procedures

3.1 Inleiding hoofdstuk 3

Artikel 6 EVRM garandeert dus dat een verdachte recht heeft op een eerlijk proces wanneer er sprake is van een criminal charge. Deze garantie op een eerlijk proces is er om te zorgen dat burgers niet machteloos tegenover de overheid staan.⁶³ Een van de belangrijkste waarborgen uit artikel 6 EVRM is het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden. Een verdachte heeft namelijk vaak weinig kennis van het recht, een advocaat kan ervoor zorgen dat de verdachte zich beter kan verdedigen tijdens het proces.⁶⁴

Deze waarborg is natuurlijk niet de enige waarborg uit artikel 6 EVRM, maar naast het feit dat dit wel een van de belangrijkste waarborgen is, is het ook het onderwerp van het arrest van de Hoge Raad van 6 september 2024⁶⁵ en de uitspraak van de ABRvS van 24 december 2024.⁶⁶ Daarom zal in dit hoofdstuk alleen de focus liggen op het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden binnen het strafrecht.

3.2 Het recht op rechtsbijstand in strafrechtelijke procedures

Uit het derde lid van artikel 6 EVRM onder sub c blijkt dat iedereen recht heeft om zichzelf te verdedigen en bijstand mag hebben van een advocaat naar eigen keuze. Als hij dit niet kan bekostigen, heeft hij recht op een kosteloze toevoeging van een advocaat indien het belang van de rechtspraak dat vereist.⁶⁷ Er is een uitzondering hierop, daar wordt in paragraaf 3.3 op ingegaan. Het recht op rechtsbijstand geldt zowel tijdens de voorbereidende onderzoeksfases als tijdens de rechtszitting. Oftewel, een verdachte mag zich ook voorafgaand aan het strafproces laten bijstaan door een advocaat.⁶⁸

Dat een verdachte voorafgaand aan het gehele proces rechtsbijstand mag hebben, blijkt uit de jurisprudentie van het EHRM. In het Salduz-arrest is namelijk duidelijk gemaakt dat een verdachte al vanaf het moment van de aanhouding en voorafgaand aan het eerste politieverhoor recht heeft op rechtsbijstand. Dit houdt in dat een verdachte dus meteen het recht heeft om met een advocaat te spreken over zijn aanklacht en zijn rechten.⁶⁹

De reden waarom het belangrijk is om vroeg in het proces te worden bijgestaan door een advocaat, is omdat hierdoor een verdachte wordt beschermd tegen mogelijke zelfincriminatie. Iemand die is aangehouden is kwetsbaar en kan onder druk worden gezet om zichzelf te belasten zonder dat hij precies weet wat zijn rechten inhouden.⁷⁰ De bijstand van een advocaat aan het begin van het proces zorgt ervoor dat de procedure eerlijk verloopt en dat de verdachte niet tegen zichzelf getuigt. Het gaat hier om het nemo tenetur-beginsel, dat inhoudt dat niemand gedwongen mag worden om aan zijn eigen veroordeling mee te werken.⁷¹

⁶³ De Vocht, in: *T&C strafvordering, commentaar op art. 6 EVRM*

⁶⁴ De Vocht, in: *T&C strafvordering, commentaar op art. 6 EVRM*
Meijer 2022, par. 6.2.3

⁶⁵ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135

⁶⁶ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293

⁶⁷ Art. 6 lid 3 sub c EVRM

⁶⁸ De Vocht, in: *T&C strafvordering, commentaar op art. 6 EVRM*

⁶⁹ De Vocht, in: *T&C strafvordering, commentaar op art. 6 EVRM*

Schalken, 'Richtlijnen HR over rechtsbijstand bij politieverhoren n.a.v. Salduz-arrest', *NJ 2009/349*

⁷⁰ Eggen 2022, par. 11.2

Meijer 2022, par. 1.10

⁷¹ Eggen 2022, par. 12.3

Meijer 2022, par. 1.5

3.3 Afstand van het recht op rechtsbijstand

Zoals in paragraaf 3.2 al kort is vermeld, kan er een uitzondering gelden op het recht op rechtsbijstand. Een verdachte kan afstand doen van zijn recht op rechtsbijstand als hij dat wil. Het is namelijk een recht, geen verplichting (voor de betrokkene). De rechter is wel verantwoordelijk om na te gaan of deze keuze van de afstand duidelijk, vrijwillig en bewust is gemaakt. De rechter moet dus goed controleren of de verdachte zijn keuze wel echt begrijpt en dat de keuze er niet voor zorgt dat het eerlijke proces in gevaar komt.⁷²

Wanneer de verdachte kwetsbaar is, moet de rechter extra zorgvuldig zijn. Denk bijvoorbeeld aan een drugsverslaafde. Volgens het Hof kan deze niet vrijwillig de keuze maken om afstand te doen van het recht op rechtsbijstand.⁷³

3.4 Het Salduz-arrest⁷⁴

Het arrest dat de basis is voor het recht op rechtsbijstand voorafgaand aan het eerste verhoor is al eerder genoemd maar zal hier worden toegelicht: het Salduz-arrest. In deze zaak ging het om een minderjarige jongen⁷⁵ uit Turkije genaamd Salduz.⁷⁶ Hij werd ervan verdacht deel te nemen aan een illegale demonstratie.⁷⁷ Salduz werd door de politie verhoord zonder dat hij vooraf met een advocaat had gesproken. Hier legde hij dan ook een bekentenis af.⁷⁸ Hij ontkende echter een paar dagen later zijn betrokkenheid tegenover de rechter.⁷⁹ Ondanks zijn ontkenning werd hij veroordeeld tot 2,5 jaar gevangenisstraf op basis van zijn eerdere bekentenis aan de politie.⁸⁰

Salduz stapte naar het EHRM en stelde dat hij geen eerlijk proces had gekregen.⁸¹ Het EHRM ging hierin mee.⁸² Voorafgaand aan het politieverhoor had Salduz geen rechtsbijstand gekregen, om die reden was er een schending van artikel 6 EVRM volgens het EHRM.⁸³ Dit heeft te maken met zelfincriminatie, zoals in paragraaf 3.2 besproken is. Salduz was kwetsbaar en werd onder druk gezet om een bekentenis af te leggen.⁸⁴ In dit arrest heeft het EHRM dus de basis gelegd voor het recht op rechtsbijstand voorafgaand aan het eerste politieverhoor.

Het Salduz-arrest is om die reden van groot belang. Het dwong lidstaten hun strafrechtelijke procedures aan te passen zodat ze volledig overeenkwamen met artikel 6 EVRM.⁸⁵ Zoals het Hof zei worden de verdedigingsrechten in beginsel onherstelbaar geschaad als een belastende verklaring zonder bijstand van een advocaat wordt verkregen.⁸⁶

Schalken, 'Richtlijnen HR over rechtsbijstand bij politieverhoren n.a.v. Salduz-arrest', *NJ 2009/349*

⁷² De Vocht, in: *T&C strafvordering*, commentaar op art. 6 EVRM

⁷³ EHRM 8 februari 2024, ECLI:CE:ECHR:2024:0208JUD000301616, r.o. 69

⁷⁴ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402

⁷⁵ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 47

⁷⁶ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 1

⁷⁷ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 56, 57

⁷⁸ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 56

⁷⁹ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 57

⁸⁰ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 22

Schalken, 'Richtlijnen HR over rechtsbijstand bij politieverhoren n.a.v. Salduz-arrest', *NJ 2009/349*

⁸¹ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 2

⁸² EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 63

⁸³ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 55

⁸⁴ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 47, 54

⁸⁵ Wattel, 'Salduz in het bestuursrecht', *NJB 2024/1550*

⁸⁶ EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402, r.o. 55

Schalken, 'Richtlijnen HR over rechtsbijstand bij politieverhoren n.a.v. Salduz-arrest', *NJ 2009/349*

3.5 Toepassing van het Salduz-arrest in Nederland

Voor Nederland had het Salduz-arrest dus ook gevolgen voor het strafproces. Eerst reageerde de Hoge Raad terughoudend op het arrest. De Hoge Raad hoopte dat de wetgever dit wettelijk zou vastleggen, wat pas later gebeurde.⁸⁷ Dus heeft de Hoge Raad in een arrest uit 2009 toch de kern van het Salduz-arrest overgenomen.⁸⁸ Daarin heeft de Hoge Raad ook bepaald dat een verdachte geen recht heeft op de aanwezigheid van een advocaat tijdens het politieverhoor zelf,⁸⁹ tenzij het gaat om een minderjarige verdachte.⁹⁰

Maar in een arrest uit 2015 heeft de Hoge Raad dit aangepast. Hierin heeft de Hoge Raad bepaald dat een verdachte niet alleen recht heeft op een advocaat voorafgaand aan het verhoor, maar ook tijdens het verhoor. Tenzij er sprake is van dwingende redenen om dit recht te beperken.⁹¹ Volgens de Leidraad Politieverhoor van de Orde van Advocaten zijn dwingende redenen het voorkomen van ernstig gevaar voor iemand of schade aan de strafprocedure. Die beperking moet wel evenredig, tijdelijk en gemotiveerd zijn. Daarbij mag het recht op een eerlijk proces niet worden geschaad. De officier van justitie is degene die bepaalt of dit recht tijdelijk mag worden beperkt.⁹²

Sinds 2017 is het recht op rechtsbijstand voorafgaand aan en tijdens het politieverhoor ook vastgelegd in het Wetboek van Strafvordering. Het overleg met een advocaat voorafgaand aan het politieverhoor wordt geregeld in artikel 28c Sv. Het recht op een advocaat tijdens het verhoor wordt geregeld in artikel 28d Sv. En het recht om hier meteen op gewezen te worden, is vastgelegd in artikel 27ca Sv. Deze artikelen zijn toegevoegd aan het Wetboek van Strafvordering naar aanleiding van de richtlijnen 2012/13/EU en 2013/48/EU.⁹³

3.6 Tussenconclusie hoofdstuk 3

Het recht op rechtsbijstand is een belangrijke waarborg uit artikel 6 EVRM. Zonder dit recht kunnen verdachten zichzelf incrimineren. Verdachten mogen afstand doen van dit recht als ze dat willen, maar dan moet dat wel duidelijk, vrijwillig en bewust gebeuren. Het Salduz-arrest heeft de basis gelegd voor het recht op rechtsbijstand door te bepalen dat verdachten hier voorafgaand aan het politieverhoor recht op hebben. De Hoge Raad heeft deze rechtsregel overgenomen en later aangescherpt. De aanscherping houdt in dat verdachten ook tijdens het politieverhoor recht hebben op rechtsbijstand. Uiteindelijk is deze waarborg ook opgenomen in de Nederlandse strafwetgeving.

Nu de toepassing van artikel 6 EVRM binnen het strafrecht is behandeld, wordt in het volgende hoofdstuk onderzocht hoe dit recht doorwerkt in bestuurlijke boeteprocedures. Gezien het feit dat bestuursrechtelijke sancties ook als een criminal charge kunnen worden gekwalificeerd.

⁸⁷ Wattel, 'Salduz in het bestuursrecht', *NJB 2024/1550*

⁸⁸ HR 30 september 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3079

⁸⁹ HR 30 september 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3079, r.o. 2.5

⁹⁰ HR 30 september 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3079, r.o. 2.6

⁹¹ HR 22 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3608, r.o. 6.3

⁹² Art. 10 Leidraad politieverhoor

⁹³ Wattel, 'Salduz in het bestuursrecht', *NJB 2024/1550*

4. Artikel 6 EVRM in bestuursrechtelijke procedures

4.1 Inleiding hoofdstuk 4

Het vorige hoofdstuk is ingegaan op artikel 6 EVRM binnen het strafrecht, waar het artikel oorspronkelijk voor bedoeld was.⁹⁴ In het hoofdstuk daarvoor, hoofdstuk 2, is behandeld wanneer artikel 6 EVRM ook van toepassing is binnen bestuursrechtelijke procedures. Nu richt dit hoofdstuk zich op recente jurisprudentie vanuit het bestuursrecht waarmee bevestigd wordt dat artikel 6 EVRM ook geldt in het bestuursrecht.

De opbouw van dit hoofdstuk is als volgt. Eerst worden het arrest van de Hoge Raad en de uitspraak van de ABRvS behandeld. Hierbij wordt de desbetreffende zaak beschreven en er wordt gekeken naar de Engel-criteria die uit de arresten te herleiden zijn. Vervolgens wordt uitgelegd wat op dit moment de procedures zijn van de Gemeente Sittard-Geleen voor het opleggen van bestuurlijke boetes. Daarna wordt weer gekeken naar de twee arresten, maar nu specifiek gericht op wat dit voor gevolgen heeft voor de gemeente. Tot slot zal dit hoofdstuk worden samengevat in de tussenconclusie.

4.2 Arrest Hoge Raad 6 september 2024⁹⁵

In het arrest van de Hoge Raad ging het om een fiscale bestuurlijke boete wegens omzetfraude.⁹⁶ Belastingambtenaren ondervroegen de bestuurder van de onderneming over mogelijke btw-fraude bij de export van tweedehands auto's.⁹⁷ Hij werd hierbij wel gewezen op zijn zwijgrecht, maar niet op zijn recht op rechtsbijstand.⁹⁸ Hij heeft tijdens de ondervraging verklaringen afgelegd die vervolgens zijn gebruikt om opzet aan te tonen.⁹⁹

Eerder oordeelde het gerechtshof dat deze verklaringen niet gebruikt mochten worden. Het proces zou niet eerlijk zijn verlopen wegens de schending van artikel 6 EVRM, omdat de betrokkene niet was gewezen op zijn recht op rechtsbijstand.¹⁰⁰ Als gevolg van de schending viel het bewijs voor de opzet weg.¹⁰¹ De Staatssecretaris van Financiën stelde vervolgens cassatie in bij de Hoge Raad.¹⁰²

De Hoge Raad bevestigde dat het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden, vastgelegd in lid 3 sub c van artikel 6 EVRM en het Salduz-arrest, ook bij punitieve bestuursrechtelijke boetes geldt. Dit houdt volgens de Hoge Raad in dat het artikel geen onderscheid maakt tussen strafrechtelijke en bestuursrechtelijke procedures als er bij de bestuursrechtelijke procedure sprake is van een criminal charge. In het arrest van de Hoge Raad wordt ook verwezen naar een arrest van het EHRM om dit te onderbouwen: het Jussila-arrest.¹⁰³ Aan het einde van deze paragraaf wordt verder gekeken naar de toepassing van de Engel-criteria in deze zaak.

In deze zaak past de Hoge Raad dus eigenlijk wat in het Salduz-arrest is bepaald toe, maar dan nu voor het bestuursrecht. Burgers dienen voorafgaand aan het verhoor te worden gewezen op

⁹⁴ Barkhuysen 2022, par. 5.2

⁹⁵ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135

⁹⁶ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 2.13

⁹⁷ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 2.2.2

⁹⁸ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 2.10

⁹⁹ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 4.3

¹⁰⁰ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 3.3.3

¹⁰¹ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 3.4.2

¹⁰² HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135

¹⁰³ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 5.2.2

hun recht op rechtsbijstand. Dit moet al vanaf het eerste verhoor,¹⁰⁴ wat vergelijkbaar is met het strafrecht zoals geregeld is in artikel 28c Sv.

Hoewel het Hof en de Hoge Raad het ermee eens zijn dat de betrokkene op zijn recht op rechtsbijstand gewezen had moeten worden,¹⁰⁵ is het volgens de Hoge Raad nog de vraag of het bewijs dat verkregen is tijdens het verhoor niet gebruikt mag worden. Wat doorslaggevend is, is de vraag of het gehele eerlijke proces is geschaad. Want als later alsnog voldoende gelegenheid is geboden voor juridische bijstand, kan het proces volgens de Hoge Raad alsnog als eerlijk beschouwd worden.¹⁰⁶ Maar als de verklaringen die tijdens het verhoor zijn afgelegd zouden leiden tot een oneerlijk proces, dan moeten ze wel buiten beschouwing worden gelaten.¹⁰⁷ De Hoge Raad oordeelde dat het Hof onterecht de verklaringen van de betrokkene had uitgesloten van het bewijs. Het Hof had namelijk niet beoordeeld of het feit dat de betrokkene niet was gewezen op zijn recht op rechtsbijstand ertoe leidde dat het gehele proces oneerlijk was.¹⁰⁸ De zaak werd daarom terugverwezen voor een nader onderzoek of de verklaringen wel of niet gebruikt mogen worden als bewijs.¹⁰⁹ In deelvraag 2 wordt er verder ingegaan op bewijsuitsluiting.

In het arrest worden de Engel-criteria misschien niet letterlijk genoemd, maar toch komen ze duidelijk naar voren. Het eerste criterium bijvoorbeeld: de nationale kwalificatie. Bestuurlijke boetes vallen niet onder het strafrecht in Nederland. Toch wordt in dit arrest bepaald dat artikel 6 EVRM wel van toepassing is, omdat zoals onder 2.3.2 uitgelegd is, het tweede en derde criterium veel belangrijker zijn. In de zaak gaat het om een boete die bedoeld is om te straffen en af te schrikken. Bovendien geldt de norm die overtreden is in deze zaak voor iedere burger in Nederland, aan het tweede criterium is dus voldaan. Er wordt ten slotte in het arrest ook aangegeven dat het om een hoge boete gaat. Dit heeft betrekking op het derde criterium, de zwaarte van de sanctie. Dus hoewel de Hoge Raad niet expliciet de Engel-criteria benoemt, zijn ze wel goed uit het arrest af te lezen.

4.3 Uitspraak Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State 24 december 2024¹¹⁰

Enkele maanden na het arrest van de Hoge Raad deed de ABRvS ook een uitspraak waarin het recht op rechtsbijstand en het recht om daarop te worden gewezen centraal stonden. In deze zaak werd aan een werkgever op grond van de Wav een bestuurlijke boete opgelegd, omdat 36 Oekraïense vreemdelingen zonder vergunning arbeid hadden verricht.¹¹¹

Ook hier was de werkgever voorafgaand aan het verhoor niet gewezen op zijn recht op rechtsbijstand door de arbeidsinspecteurs.¹¹² Hierdoor vond de werkgever dat zijn recht op een eerlijk proces was geschonden. De verklaringen die hij had afgelegd zonder rechtsbijstand waren namelijk gebruikt om de boete te onderbouwen.¹¹³ De rechtbank oordeelde dat de werkgever voorafgaand aan het verhoor inderdaad op zijn recht op rechtsbijstand gewezen had moeten worden, maar oordeelde tegelijkertijd dat de verklaringen wel gebruikt mochten worden.¹¹⁴

¹⁰⁴ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 2.1.6, 2.1.7

¹⁰⁵ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 3.3.2, 5.2.2

¹⁰⁶ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 5.2.4

¹⁰⁷ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 5.2.5

¹⁰⁸ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 5.3.2

¹⁰⁹ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 6.1, 8

¹¹⁰ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293

¹¹¹ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 1, 1.1

¹¹² ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 3

¹¹³ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.9

¹¹⁴ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 3

De ABRvS bevestigde nogmaals dat artikel 6 EVRM ook geldt bij punitieve bestuursrechtelijke boetes die als een criminal charge kwalificeren.¹¹⁵ De ABRvS benoemde ook het arrest van de Hoge Raad en sloot zich daarbij aan.¹¹⁶ In het begin was er niet meteen sprake van een criminal charge, pas later bij de boetekennisgeving was daarvan sprake.¹¹⁷ Ondanks dat had de werkgever voorafgaand aan het verhoor gewezen moeten worden op zijn recht op rechtsbijstand. Ook al was er in het begin geen sprake van een criminal charge. Volgens de ABRvS moet iemand worden gewezen op zijn recht op rechtsbijstand op hetzelfde moment waarop degene wordt gewezen op zijn zwijgrecht.¹¹⁸

Maar net als in de zaak van de Hoge Raad het geval was, oordeelde de ABRvS dat het feit dat artikel 6 EVRM geschonden was niet meteen betekende dat het bewijs moest worden uitgesloten. Indien het gehele proces eerlijk is verlopen, mogen de verklaringen gebruikt worden volgens de Hoge Raad en de ABRvS.¹¹⁹ De ABRvS oordeelde dat dit inderdaad het geval was om een aantal redenen. De werkgever had vrijwillig contact gezocht met de inspectie om een verklaring af te leggen. Hij was gewezen op zijn zwijgrecht. De arbeidsinspectie heeft ook geen ongeoorloofde druk uitgeoefend om de verklaringen te krijgen, en zijn verklaringen bleven de hele procedure in lijn met elkaar.¹²⁰ De ABRvS vond daarom dat de afgelegde verklaringen in dit geval gewoon gebruikt mochten worden.¹²¹

Net als in het arrest van de Hoge Raad worden de Engel-criteria hier niet letterlijk bij naam genoemd, maar toch zijn ze ook hier duidelijk terug te zien. De nationale kwalificatie speelt ook hier vrijwel geen rol. De sanctie is bestuursrechtelijk van aard, maar omdat die punitief en afschrikwekkend is valt deze toch onder een criminal charge. Daarnaast gaat het om een hoge boete, wat grote financiële gevolgen zou hebben. De norm die overtreden is geldt niet voor iedereen, de norm is gericht op werkgevers. Maar zoals is uitgelegd onder 2.3.2 zijn de Engel-criteria alternatief. Dus er hoeft niet per se aan alle criteria te worden voldaan.

4.4 Praktische en procedurele gevolgen voor de Gemeente Sittard-Geleen

Nu de Hoge Raad en de ABRvS zich hebben uitgesproken over het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden, is de vraag welke gevolgen dit heeft voor de Gemeente Sittard-Geleen. Deze paragraaf is opgedeeld in verschillende subparagrafen. Eerst wordt in 4.4.1 beschreven wat nu de procedures zijn voor het opleggen van bestuurlijke boetes voor de Gemeente Sittard-Geleen. Hier wordt eerst gekeken naar de Awb, die voor alle gemeenten geldt. Daarna wordt er nog gekeken naar twee specifieke beleidsregels die de Gemeente Sittard-Geleen hanteert. In 4.4.2 wordt vervolgens uitgelegd wat de twee arresten voor gevolgen hebben voor de gemeente.

4.4.1 Huidige gemeentelijke procedures

In de Awb staan de algemene regels voor het opleggen van bestuurlijke boetes. Deze gelden voor alle gemeenten, dus ook voor Gemeente Sittard-Geleen. Hier staat bijvoorbeeld in dat bij boetes die hoger zijn dan €340 altijd een boeterapport moet worden opgesteld. Hierin moeten de feiten

¹¹⁵ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.2

¹¹⁶ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.1

¹¹⁷ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.6

¹¹⁸ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.7

¹¹⁹ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.12

¹²⁰ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.11

¹²¹ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.12

en overtredingen duidelijk worden beschreven.¹²² De betrokken burger heeft een aantal rechten. Zo moet hij voordat de boete wordt opgelegd in staat worden gesteld om zijn zienswijze naar voren te brengen.¹²³ Daarnaast heeft hij zwijgrecht, waar hij meteen op gewezen moet worden voorafgaand aan het verhoor.¹²⁴ Het recht op rechtsbijstand en het recht om daarop gewezen te worden is echter niet vastgelegd in de Awb.

Voor bestuurlijke boetes op grond van de Participatiewet, IOAW en IOAZ heeft Sittard-Geleen eigen beleidsregels. Hierin is vastgelegd hoe overtredingen beoordeeld en bestraft moeten worden. Bij overtredingen heeft de gemeente verschillende niveaus van verwijtbaarheid. Dit zijn opzet, grove schuld, normale verwijtbaarheid en verminderde verwijtbaarheid. Het niveau bepaalt hoe hoog de boete is.¹²⁵ Daarnaast staat in de beleidsregels dat de gemeente ook kan afzien van een boete en in plaats daarvan een waarschuwing kan geven.¹²⁶ Maar ook hier is er niets opgenomen over het recht op rechtsbijstand.

Hetzelfde geldt voor de beleidsregels voor de Wet Basisregistratie Personen. Ook hier worden de overtredingen beoordeeld op de ernst van de verwijtbaarheid, dat meteen bepalend is voor de hoogte van de boete.¹²⁷ Maar er staat niets over het recht op rechtsbijstand.

4.4.2 Gevolgen van de jurisprudentie voor de Gemeente Sittard-Geleen

In de huidige procedures van de Gemeente Sittard-Geleen is dus niets vastgelegd over het recht op rechtsbijstand. Maar ze moeten natuurlijk wel voldoen aan de uitspraken van de Hoge Raad en de ABRvS, ze hebben directe gevolgen voor de gemeente.¹²⁸

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten heeft op 16 januari 2025 haar modelbeleidsregels voor gemeentelijke belastingen met betrekking tot bestuurlijke boetes geactualiseerd.¹²⁹ De implementatiehandleiding zegt dat een burger gewezen moet worden op zijn recht op rechtsbijstand. De handleiding verwijst hier naar het arrest van de Hoge Raad. Ook staat er dat dit voorafgaand aan het eerste verhoor moet plaatsvinden in de zin van artikel 5:10a Awb, waarin het zwijgrecht is geregeld.¹³⁰ In de toelichting van deze handleiding wordt de vergelijking gemaakt met het strafrecht. Voor het tijdstip van de mededeling over iemands recht op rechtsbijstand verwijst de handleiding naar artikel 27c Sv, waarin staat dat iemand voorafgaand aan het verhoor op zijn rechten moet worden gewezen.¹³¹ Hoewel in de implementatiehandleiding dus wel staat dat het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden geïmplementeerd moet worden, staan er geen praktische voorbeelden in van hoe dit moet.

Zoals eerder besproken betekent het niet meteen dat de verklaringen die zijn verkregen tijdens een verhoor waarbij iemand niet voorafgaand op zijn recht op rechtsbijstand is gewezen, niet gebruikt mogen worden. Als het proces in het geheel eerlijk is verlopen, kunnen de verklaringen

¹²² Art. 5:53 lid 1 en 2 jo. 5:48 Awb

¹²³ Art. 5:53 lid 3 Awb

¹²⁴ Art. 5:10a Awb

¹²⁵ Art. 3 lid 1 Beleidsregels bestuurlijke boete Participatiewet, IOAW en IOAZ gemeente Sittard-Geleen 2018

¹²⁶ Art. 5 Beleidsregels bestuurlijke boete Participatiewet, IOAW en IOAZ gemeente Sittard-Geleen 2018

¹²⁷ Art. 4 en 5 Beleidsregels bestuurlijke boete Wet BRP gemeente Sittard-Geleen

¹²⁸ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135

ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293

¹²⁹ *Actualisatie modelverordeningen gemeentelijke belastingen*, VNG.nl geraadpleegd op 16 maart 2025

¹³⁰ Implementatiehandleiding bij de Model Beleidsregels bestuurlijke boeten gemeentelijke belastingen, par. 1.6

Toelichting op de Model Beleidsregels bestuurlijke boeten gemeentelijke belastingen, par. 14

¹³¹ Toelichting op de Model Beleidsregels bestuurlijke boeten gemeentelijke belastingen, par. 14

alsnog als bewijs worden gebruikt. Er moet dus gekeken worden naar de omstandigheden van het geval.¹³² Dit was ook het geval in de uitspraak van de ABRvS.¹³³ Indien de procedure echter als geheel oneerlijk te kwalificeren valt, moet het bewijs dat zonder deze mededeling is verkregen worden uitgesloten.¹³⁴ In de tweede deelvraag wordt duidelijk hoe hier in het strafrecht naar gekeken wordt.

De vereisten die volgen uit de uitspraken van de Hoge Raad en de ABRvS, en de implementatiehandleiding van de VNG zijn:

- Expliciete mededeling voorafgaand aan verhoor:

Betrokkenen moeten expliciet en voorafgaand aan het eerste verhoor worden gewezen op hun recht op rechtsbijstand.¹³⁵

- Bewijsuitsluiting bij niet naleven:

Hoewel een schending van artikel 6 EVRM niet meteen leidt tot bewijsuitsluiting wanneer het gehele proces als eerlijk kan worden beschouwd,¹³⁶ moeten zoals eerder gezegd gemeenten zich wel aan de wettelijke kaders houden. Daarnaast kan het dus zo zijn dat wanneer een proces als oneerlijk wordt beschouwd, de afgelegde verklaringen uitgesloten moeten worden van het bewijs.¹³⁷

- Bewustzijn ambtenaren:

Gemeente Sittard-Geleen moet ervoor zorgen dat de ambtenaren die betrokken zijn bij het opleggen van punitieve bestuurlijke boetes en het uitvoeren van de verhoren, beschikken over meer dan de basiskennis van het recht op rechtsbijstand. Er zullen namelijk tegenspelers zijn die op dit moment meer kennis hierover hebben.¹³⁸ Daarom is het belangrijk dat de ambtenaren van Sittard-Geleen echt op de hoogte zijn van de redenen achter het feit dat artikel 6 EVRM ook binnen bestuursrechtelijke procedures kan gelden.

¹³² Blomberg, 'Toezichthouders opgelet: recht op verhoorbijstand in het punitieve bestuursrecht', *NTB 2024/327*

¹³³ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.12

Blomberg, 'Toezichthouders opgelet: recht op verhoorbijstand in het punitieve bestuursrecht', *NTB 2024/327*

¹³⁴ Blomberg, 'Toezichthouders opgelet: recht op verhoorbijstand in het punitieve bestuursrecht', *NTB 2024/327*

¹³⁵ Implementatiehandleiding bij de Model Beleidsregels bestuurlijke boeten gemeentelijke belastingen 1.6

Toelichting op de Model Beleidsregels bestuurlijke boeten gemeentelijke belastingen, par 14

¹³⁶ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 5.2.4

ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.12

¹³⁷ Blomberg, 'Toezichthouders opgelet: recht op verhoorbijstand in het punitieve bestuursrecht', *NTB 2024/327*

¹³⁸ Implementatiehandleiding bij de Model Beleidsregels bestuurlijke boeten gemeentelijke belastingen, par.1.4

4.5 Tussenconclusie hoofdstuk 4

Het arrest van de Hoge Raad en de uitspraak van de ABRvS bevestigen dat punitieve bestuurlijke boetes een criminal charge zijn en dus onder de reikwijdte van artikel 6 EVRM vallen. Dit houdt in dat de Gemeente Sittard-Geleen burgers moet wijzen op hun recht op rechtsbijstand. De beoordeling van de Hoge Raad en de ABRvS is vergelijkbaar met de arresten van het EHRM die eerder in hoofdstuk 2 zijn behandeld. De Engel-criteria worden niet letterlijk benoemd door de Hoge Raad en de ABRvS, maar ze zijn goed terug te zien. De nationale kwalificatie speelde in beide zaken geen rol. Belangrijker waren de aard van de overtreding en de zwaarte van de sanctie.

Zoals te zien is in 4.4.1, is er in de algemene procedure (in de Awb) voor het opleggen van bestuurlijke boetes niets geregeld over het recht op rechtsbijstand. Maar ook in de procedures van Sittard-Geleen die als voorbeeld zijn genoemd is er niets over vastgelegd. De gemeente moet dit dus gaan aanpassen om te voldoen aan het arrest van de Hoge Raad en de uitspraak van de ABRvS. In de implementatiehandleiding van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten staat dat dit op hetzelfde moment moet gebeuren wanneer iemand op zijn zwijgrecht wordt gewezen. Hoewel het op zich makkelijk lijkt om het recht op rechtsbijstand te implementeren in de huidige procedures, moeten ambtenaren zich wel bewust zijn van waar dit op gebaseerd is. Het kan namelijk zo zijn dat in bepaalde gevallen het bewijs dat is verkregen tijdens een verhoor zonder dat de betrokkene is geweest op zijn recht op rechtsbijstand, kan worden uitgesloten door de rechter. Daarom is het van belang dat de ambtenaren van Gemeente Sittard-Geleen weten waar dit recht vandaan komt en wat de gevolgen zijn. In het volgende hoofdstuk wordt de deelvraag geconcludeerd. Alle belangrijke punten komen hier nog eens aan bod.

5. Conclusie deelvraag 1

Artikel 6 EVRM en zijn waarborgen, specifiek het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden, gelden dus niet alleen in strafrechtelijke procedures. Wanneer er sprake is van een criminal charge kunnen bestuurlijke boetes ook onder dit artikel en zijn waarborgen vallen. Het EHRM hanteert een autonome interpretatie bij de bepaling wanneer een niet-strafrechtelijke sanctie alsnog als een criminal charge moet worden beschouwd. Hierbij toetst het Hof drie criteria die afkomstig zijn uit het Engel-arrest, de Engel-criteria. Dit zijn de nationale kwalificatie, de aard van de overtreding en de zwaarte van de sanctie. Uit jurisprudentie van het EHRM (Öztürk-arrest, het Jussila-arrest en het Menarini-arrest) is goed terug te zien hoe deze Engel-criteria worden toegepast. Deze arresten maken meteen duidelijk dat de nationale kwalificatie vaak een kleine rol speelt en dus niet doorslaggevend is voor de vraag of iets een criminal charge is. Staten zouden anders gemakkelijk artikel 6 EVRM kunnen ontwijken. De andere twee criteria, de aard van de overtreding en de zwaarte van de sanctie zijn veel belangrijker.

Binnen het strafrecht heeft het Salduz-arrest voor belangrijke verduidelijking gezorgd over het recht op rechtsbijstand. In dit arrest heeft het EHRM bepaald dat verdachten al vanaf het eerste moment van aanhouding en voorafgaand aan het eerste verhoor recht hebben op rechtsbijstand. Dit is om een eerlijk proces te waarborgen. Het beschermt een verdachte namelijk tegen zelfincriminatie. De Hoge Raad heeft op 6 september 2024 bevestigd dat het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden ook geldt in punitieve bestuursrechtelijke procedures, dus wanneer er sprake is van een criminal charge. In dit arrest komen de Engel-criteria duidelijk naar voren, al worden ze niet letterlijk genoemd. De ABRvS bevestigde op 24 december 2024 wat de Hoge Raad een paar maanden eerder had bepaald. In de uitspraak van de ABRvS werd daarnaast nog gezegd dat een betrokkene op zijn recht op rechtsbijstand moet worden gewezen op het moment dat hij op zijn zwijgrecht wordt gewezen.

Hoewel het niet wijzen van iemand op zijn recht op rechtsbijstand in beginsel een schending is van artikel 6 EVRM, betekent dit niet meteen dat het bewijs dat is verkregen tijdens het verhoor uitgesloten wordt. De rechter kijkt namelijk of het gehele proces eerlijk is verlopen. Is dat het geval? Dan mogen de verklaringen die tijdens het verhoor zijn afgelegd gebruikt worden als bewijs. In het arrest van de Hoge Raad en uitspraak van de ABRvS was dit bijvoorbeeld het geval. Maar ondanks het feit dat in bepaalde gevallen het bewijs niet wordt uitgesloten, moet de Gemeente Sittard-Geleen zich natuurlijk wel houden aan de uitspraken van de Hoge Raad en de ABRvS. Ze dienen daarom hun procedures aan te passen, aangezien het recht op rechtsbijstand hier nog niet in opgenomen is. Volgens de implementatiehandleiding van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en de uitspraak van de ABRvS, kan de gemeente het beste de betrokkene wijzen op zijn recht op rechtsbijstand tegelijkertijd met zijn zwijgrecht.

In de implementatiehandleiding van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten staat ook dat de ambtenaren van gemeenten over meer moeten beschikken dan de basiskennis over het opleggen van boetes. Gemeenten moeten dus weten waarom het van belang is dat ze burgers wijzen op het recht op rechtsbijstand voorafgaand aan het eerste verhoor. Het is ook van belang dat ze de achtergrond van het recht op rechtsbijstand kennen, omdat er tegenspelers zullen zijn die meer kennis hierover hebben. Daarom is het zo belangrijk dat niet alleen de procedure verandert zodat die aansluit op het arrest van de Hoge Raad en de uitspraak van de ABRvS, maar ook dat ze weten wat de achterliggende redenen zijn.

Samenvattend houdt het recht op rechtsbijstand voortvloeiend uit artikel 6 EVRM en het Salduz-arrest binnen punitieve bestuurlijke procedures dus in dat gemeenten betrokken burgers expliciet en direct moeten wijzen op hun recht op rechtsbijstand voorafgaand aan het eerste verhoor, net zoals binnen het strafrecht gebeurt. Dit vereist aanpassingen in gemeentelijke procedures en extra aandacht voor bewustwording van ambtenaren om te waarborgen dat het proces eerlijk

verloopt en bewijs niet wordt uitgesloten wegens schending van het recht op rechtsbijstand. In deelvraag 2 wordt hier dieper op ingegaan.

Deelvraag 2: "Welke juridische gevolgen volgen uit het strafrecht bij schending van het recht op rechtsbijstand uit artikel 6 EVRM met betrekking tot het bewijs?"

1. Inleidend hoofdstuk

In deelvraag 1 is uitgelegd wat het recht op rechtsbijstand inhoudt en hoe dit recht kan doorwerken in het bestuursrecht. Hoewel dit recht inderdaad kan doorwerken in het bestuursrecht, is het oorspronkelijk afkomstig uit het strafrecht. Het is daarom van belang om in het strafrecht te kijken wat de gevolgen kunnen zijn wanneer iemand niet is geweest op dit recht. Een van de mogelijke gevolgen bij een schending van artikel 6 EVRM is bewijsuitsluiting. In paragraaf 4.3 van deelvraag 1 bleek dat de ABRvS de verklaringen die waren afgelegd niet had uitgesloten van het bewijs, omdat het gehele proces als eerlijk kon worden beschouwd.¹³⁹ Maar wanneer wordt dan wel het bewijs uitgesloten, en waar kijkt de rechter dan naar?

Binnen het strafrecht is bewijsuitsluiting geregeld in artikel 359a Sv en in de bijbehorende standaardjurisprudentie, het Afvoerpipj-arrest¹⁴⁰ en het De onbevoegde hulpofficier-arrest.¹⁴¹ Omdat in het bestuursrecht buiten de twee uitspraken van de Hoge Raad en de ABRvS weinig bekend is over dit onderwerp, moet er worden gekeken in het strafrecht. De kans is namelijk aanwezig dat de rechters de beoordelingscriteria vanuit het strafrecht zullen toepassen op de bestuursrechtelijke procedures met betrekking tot het uitsluiten van het bewijs, zoals ze nu ook hebben gedaan met het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden.

Deze deelvraag richt zich dus op bewijsuitsluiting. In hoofdstuk 2 wordt eerst stilgestaan bij het begrip bewijsuitsluiting. Vervolgens wordt het wettelijke kader duidelijk gemaakt voor bewijsuitsluiting, artikel 359a Sv. Daarna zullen de relevante standaardarresten worden besproken die betrekking hebben op bewijsuitsluiting en iets toevoegen aan artikel 359a Sv. In hoofdstuk 3 worden voorbeelden gegeven van recente jurisprudentie op het gebied van bewijsuitsluiting waarin iemand niet is geweest op zijn recht op rechtsbijstand. Eerst zullen er twee arresten wat uitgebreider worden behandeld om duidelijk te maken hoe de Hoge Raad oordeelt en wat de achterliggende gedachte van dat oordeel is. Daarna wordt er verwezen naar een schema in de bijlage waarin op een overzichtelijke manier vier andere arresten worden behandeld. In hoofdstuk 4 wordt er ingegaan op wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn voor de Gemeente Sittard-Geleen, gelet op de eerdere bevindingen uit het strafrecht. Hoofdstuk 5 bevat ten slotte de conclusie van deelvraag 2.

¹³⁹ ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.12

¹⁴⁰ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533

¹⁴¹ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321

2. Bewijsuitsluiting in het strafrecht

2.1 Inleiding hoofdstuk 2

In dit hoofdstuk wordt duidelijk wat bewijsuitsluiting precies inhoudt en wat de achterliggende gedachte is. De focus ligt hierbij op artikel 359a Sv, dat het relevante wettelijke kader is voor bewijsuitsluiting en in paragraaf 2.3 zal worden uitgewerkt. In paragraaf 2.4 wordt het duidelijk hoe artikel 359a Sv nu daadwerkelijk in de praktijk moet worden toegepast door de uitleg van twee standaardarresten van de Hoge Raad. Ten slotte zal in paragraaf 2.5 dit hoofdstuk worden afgesloten door middel van een conclusie.

2.2 Bewijsuitsluiting

Bewijsuitsluiting betekent dat het oordeel van de rechter niet mag worden gebaseerd op het bewijs dat op een onrechtmatige manier is verkregen. Dit is vastgelegd in artikel 359a Sv,¹⁴² dat naast bewijsuitsluiting nog een aantal andere sancties bevat wanneer er sprake is van verzuim in de voorbereidende fase.¹⁴³ Deze deelvraag richt zich echter alleen op bewijsuitsluiting aangezien dit de sanctie is die werd benoemd in het arrest van de Hoge Raad en de uitspraak van de ABRvS.

Bewijsuitsluiting is een rechtsstatelijke waarborg die bedoeld is om ervoor te zorgen dat de overheid wordt weerhouden van het begaan van procedurele schendingen.¹⁴⁴ Het is dus gericht op het waarborgen van een eerlijk proces zoals is vastgelegd in artikel 6 EVRM.¹⁴⁵ De rechter kan bewijsuitsluiting inzetten om publiekelijk te laten zien dat de procesregels moeten worden nageleefd. Daarnaast zet de rechter dit middel in om te voorkomen dat vergelijkbare schendingen zich in de toekomst voordoen. Het uitsluiten van bewijs heeft dan ook drie functies:

- Het reparatieargument: Dit is bedoeld om het recht op een eerlijk proces te herstellen.
- Het demonstratieargument: Dit is bedoeld om zichtbaar te maken dat de overheid zich moet houden aan haar eigen regels.
- Het effectiviteitsargument: Dit is bedoeld om te laten zien dat er aan de schendingen gevolgen zijn verbonden, wat overtredingen in de toekomst moet ontmoedigen.¹⁴⁶

Maar de rechter is niet altijd verplicht om bewijs uit te sluiten als er sprake is van een schending, zoals al te zien was in paragraaf 4.2 en 4.3 van deelvraag 1.¹⁴⁷ Artikel 359a Sv geeft namelijk een bevoegdheid en geen plicht. Een rechter mag afzien van het uitsluiten van bewijs, ook al heeft hij een vormverzuim vastgesteld (dit komt uit een standaardarrest dat in paragraaf 2.4.1 zal worden toegelicht).¹⁴⁸ Het gaat hier om een relatief bewijsverbod. Dit houdt in dat de rechter bij onrechtmatig verkregen bewijs een belangenafweging maakt.¹⁴⁹ Hierbij kijkt de rechter naar het belang van de geschonden norm, de ernst van het verzuim en het nadeel voor de verdachte.¹⁵⁰ In de komende paragrafen van dit hoofdstuk wordt duidelijk hoe deze punten in de praktijk worden getoetst.

¹⁴² Art. 359a lid 1 sub b Sv

¹⁴³ Art. 359a lid 1 Sv

¹⁴⁴ Reijntjes & Reijntjes-Wendenburg 2023, par. 34.2.9.f

¹⁴⁵ Reijntjes & Reijntjes-Wendenburg 2023, par. 34.2.9.f

Schoep, in: *T&C Strafvordering*, commentaar op art. 359a Sv

¹⁴⁶ Schoep, in: *T&C Strafvordering*, commentaar op art. 359a Sv

¹⁴⁷ Schoep, in: *T&C Strafvordering*, commentaar op art. 359a Sv

¹⁴⁸ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.6.1

¹⁴⁹ Art. 359a lid 2 Sv

¹⁵⁰ Reijntjes & Reijntjes-Wendenburg 2023, par. 34.2.9.c

Schoep, in: *T&C Strafvordering*, commentaar op art. 359a Sv

Er zijn echter situaties waarin de rechter het bewijs moet uitsluiten. Dit is wanneer er sprake is van een absoluut bewijsverbod. Dit houdt in dat het wettelijk is bepaald dat het bewijs dat onrechtmatig is verkregen niet mag worden gebruikt.¹⁵¹ Bijvoorbeeld wanneer verklaringen onder ongeoorloofde lichamelijke of psychische druk zijn afgelegd.¹⁵²

2.3 Wettelijk kader

In de vorige paragraaf is het artikel dat bepaalt wanneer het bewijs kan worden uitgesloten al kort benoemd, artikel 359a Sv. Dit artikel geeft de rechter de bevoegdheid om bepaalde gevolgen te verbinden aan vormverzuimen die zich hebben voorgedaan in het voorbereidend onderzoek.¹⁵³ Deze gevolgen zijn: het uitsluiten van bewijs,¹⁵⁴ strafvermindering,¹⁵⁵ de niet-ontvankelijkverklaring van het Openbaar Ministerie,¹⁵⁶ of het slechts constateren van het verzuim zonder verdere rechtsgevolgen daaraan te verbinden.¹⁵⁷

Voordat de rechter een van deze gevolgen kan verbinden, moeten er aan drie cumulatieve voorwaarden worden voldaan. Er moet ten eerste sprake zijn van een vormverzuim. Dit houdt in dat er een regel in het proces van het voorbereidend onderzoek is geschonden.¹⁵⁸ Denk in dit geval aan het niet wijzen van iemand op zijn recht op rechtsbijstand.¹⁵⁹ Het is daarnaast ook van belang dat het verzuim zich heeft voorgedaan tijdens het voorbereidend onderzoek.¹⁶⁰ Dit betekent dat artikel 359a Sv niet van toepassing is op onregelmatigheden tijdens het onderzoek ter zitting of tijdens andere fases in de procedure.¹⁶¹ Als laatste moet de rechter beoordelen of er ook daadwerkelijk een aanleiding is om een rechtsgevolg te verbinden aan het verzuim. Dit hangt af van de omstandigheden van het geval.¹⁶² Daarbij kijkt hij naar de volgende punten: het belang van de geschonden norm, de ernst van het verzuim en het eventuele nadeel dat daardoor bij de verdachte is ontstaan.¹⁶³

2.4 Toetsingskader vanuit standaardjurisprudentie

In de vorige paragraaf is het wettelijk kader besproken waarmee wordt bepaald of er aan een vormverzuim een gevolg moet worden verbonden. In de jurisprudentie heeft de Hoge Raad hier meer uitleg bij gegeven over hoe een rechter dit in de praktijk moet beoordelen. Hieronder zullen de standaardarresten die iets toevoegen aan artikel 359a Sv, specifiek op het gebied van bewijsuitsluiting, worden toegelicht.¹⁶⁴

¹⁵¹ Boksem, in: *T&C Strafvoeding*, Commentaar op art. 29 Sv

¹⁵² Art. 29 lid 1 Sv jo. Art. 3 EVRM

¹⁵³ Art. 359a lid 1 Sv

¹⁵⁴ Art. 359a lid 1 sub b Sv

¹⁵⁵ Art. 359a lid 1 sub a Sv

¹⁵⁶ Art. 359a lid 1 sub c Sv

¹⁵⁷ Reijntjes & Reijntjes-Wendenburg 2023, par. 34.2.9.c

¹⁵⁸ Schoep, in: *T&C Strafvoeding*, commentaar op art. 359a Sv

¹⁵⁹ Art. 6 lid 3 sub c EVRM

¹⁶⁰ Art. 359a lid 1 Sv

¹⁶¹ Reijntjes & Reijntjes-Wendenburg 2023, par. 34.2.9.c

¹⁶² Meijer 2022, par. 7.14

¹⁶³ Art. 359a lid 2 Sv

¹⁶⁴ Reijntjes & Reijntjes-Wendenburg 2023, par. 13.7

2.4.1 HR 30 maart 2004 (Afvoerpijp-arrest)¹⁶⁵

In deze zaak werd de verdachte veroordeeld wegens medeplegen van het aanwezig hebben van drugs in een woning.¹⁶⁶ Tijdens het opsporingsonderzoek trok een agent een afvoerpijp los in de kelder. Dit bleek een verborgen bergplaats te zijn waarin drugs waren verstopt.¹⁶⁷ De verdediging voerde aan dat er sprake was van een onrechtmatige doorzoeking. Het Hof verwierp het verweer en stelde dat er geen sprake was van stelselmatig en gericht zoeken.¹⁶⁸ De verdediging ging in cassatie en stelde dat het Hof het verweer onvoldoende gemotiveerd had verworpen.¹⁶⁹

De Hoge Raad oordeelde dat de conclusie van het Hof (dat er geen sprake was van overschrijding van opsporingsbevoegdheden) onbegrijpelijk is, gezien het feit dat een afvoerpijp werd losgemaakt om drugs te vinden.¹⁷⁰ Toch leidt dit niet tot cassatie, omdat het vormverzuim niet raakt aan een belang van de verdachte. De verdachte maakte namelijk geen gebruik van die kelder en werd daardoor niet getroffen in het belang dat de overtreden norm beoogt te beschermen.¹⁷¹ De Hoge Raad stelt dat bij vormverzuimen zoals dit niet altijd een rechtsgevolg verbonden hoeft te worden.¹⁷² De Hoge Raad benadrukt dat artikel 359a Sv een bevoegdheid en geen plicht tot sancties opleggen bevat.¹⁷³ De rechter mag het verzuim vaststellen zonder een gevolg eraan te verbinden.¹⁷⁴ In dit geval is het beroep dan ook verworpen.¹⁷⁵

Essentie

Dit arrest heeft een belangrijke uitleg gegeven aan hoe artikel 359a Sv moet worden gelezen en toegepast. Wat dit arrest heeft bepaald, is als volgt:

1. **Wanneer artikel 359a Sv van toepassing is:** Dit artikel is alleen van toepassing bij onherstelbare vormverzuimen tijdens het voorbereidend onderzoek.¹⁷⁶ Daarnaast vallen vormverzuimen die niet te maken hebben met het ten laste gelegde feit of niet te maken hebben met het belang van de verdachte, buiten dit artikel.¹⁷⁷
2. **Beoordelingskader:** Rechters moeten bij de toepassing van artikel 359a Sv steeds een afweging maken aan de hand van drie factoren uit het tweede lid (zie paragraaf 2.3).¹⁷⁸
3. **Schutznorm:** Alleen als de verdachte zelf is getroffen in een belang dat de geschonden norm beschermt, komt een rechtsgevolg in aanmerking.¹⁷⁹

¹⁶⁵ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533

¹⁶⁶ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 4.2.1

¹⁶⁷ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 4.2.2 sub a

¹⁶⁸ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 4.2.3

¹⁶⁹ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 4.1

¹⁷⁰ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 4.3

¹⁷¹ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 4.4

¹⁷² HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.6.1

¹⁷³ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.6.1

¹⁷⁴ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.6.1

¹⁷⁵ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 6

¹⁷⁶ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.4.2

¹⁷⁷ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.4.3

¹⁷⁸ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.5

¹⁷⁹ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.5

Buruma, 'Algemene regels voor toepassing van art. 359a Sv', *NJ 2004/376*

4. **Rechtsgevolgen niet verplicht:** De rechter is niet verplicht een rechtsgevolg toe te passen, zelfs als een vormverzuim is vastgesteld.¹⁸⁰ Alleen indien de belangen en omstandigheden dat rechtvaardigen, wordt een rechtsgevolg toegepast.¹⁸¹
5. **Verzwaard motiveringsvereiste:** De verdediging moet goed onderbouwd aangeven welk rechtsgevolg hij wil dat de rechter inzet.¹⁸²

2.4.2 HR 19 februari 2013 (De onbevoegde hulpofficier)¹⁸³

In deze zaak werd de woning van de verdachte betreden door de politie op grond van een machtiging die zij hadden gekregen van de hoofdinspecteur. Deze hoofdinspecteur beschikte echter niet meer over het vereiste certificaat als hulpofficier van justitie. Tijdens de binnentreding had de politie een hennepkwekerij aangetroffen.¹⁸⁴ De verdediging stelde dat er sprake was van een vormverzuim omdat de inspecteur onbevoegd was om de machtiging af te geven. Primair eiste de verdediging dat het OM niet-ontvankelijk werd verklaard, subsidiair eiste de verdediging bewijsuitsluiting. Het Hof ging hierin mee. Het Hof stelde namelijk dat er sprake was van een onherstelbaar vormverzuim.¹⁸⁵ Het OM ging in cassatie en stelde dat het Hof ontoereikend had gemotiveerd waarom het vormverzuim bewijsuitsluiting rechtvaardigde. Daarnaast zou het Hof niet genoeg aandacht hebben besteed aan de ernst van het verzuim en het daadwerkelijke nadeel voor de verdachte.¹⁸⁶

De Hoge Raad bevestigde dat er inderdaad sprake was van een vormverzuim omdat de hoofdinspecteur niet bevoegd was om de machtiging te verlenen.¹⁸⁷ Hoewel de Hoge Raad het dus wel eens was met het Hof dat er een vormverzuim was, vond de Hoge Raad dat het Hof onvoldoende had gemotiveerd waarom dit verzuim leidde tot bewijsuitsluiting.¹⁸⁸ Het Hof had beter moeten onderzoeken welk daadwerkelijke nadeel de verdachte had geleden. Bewijsuitsluiting is namelijk alleen gerechtvaardigd bij een aanzienlijke inbreuk op procedurele regels of grondrechten. De Hoge Raad benadrukte dat bewijsuitsluiting niet automatisch volgt uit het ontbreken van een formeel geldige machtiging.¹⁸⁹ Bovendien had het Hof ook niet onderzocht of een andere hulpofficier die wel bevoegd was, dezelfde machtiging zou geven.¹⁹⁰ De uitspraak van het Hof werd daarom vernietigd en terugverwezen om opnieuw te beoordelen of bewijsuitsluiting wel gegrond was.¹⁹¹

Essentie

Dit arrest bouwt voort op het hiervoor besproken arrest uit 2004, maar voegt nieuwe voorwaarden toe aan de toepassing van bewijsuitsluiting.¹⁹² Het arrest uit 2004 legde vooral de nadruk op het

¹⁸⁰ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.6.1

¹⁸¹ HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.6.2

¹⁸² HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533, r.o. 3.7

¹⁸³ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321

¹⁸⁴ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 2.5.1

¹⁸⁵ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 2.2.2

¹⁸⁶ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 2.6

¹⁸⁷ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 2.5.1

¹⁸⁸ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 2.7.2

¹⁸⁹ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 2.4.2

¹⁹⁰ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 2.7.5

¹⁹¹ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 4

¹⁹² Keulen, 'Criteria voor toepassing bewijsuitsluiting ex 359a Sv', *NJ 2013/308*

feit dat het opleggen van een rechtsgevolg op grond van artikel 359a Sv geen plicht is, maar een bevoegdheid. Het arrest uit 2013 gaat vooral in op de inhoudelijke toetsing van artikel 359a Sv.

1. **Inhoudelijke beoordeling van de ernst:** De Hoge Raad heeft bepaald dat rechters niet meer simpelweg kunnen volstaan met een constatering van het vormverzuim. Ze zijn nu verplicht om inhoudelijk te beoordelen wat de ernst van het verzuim is gelet op de omstandigheden van het geval.¹⁹³ Dit betekent bijvoorbeeld in het geval van deze zaak dat als bekend is dat een machtiging onbevoegd is afgegeven, rechters grondig moeten onderzoeken of de machtiging hoogstwaarschijnlijk ook zou zijn verleend als de procedure correct was verlopen.¹⁹⁴
2. **Daadwerkelijk nadeel en beperking automatische bewijsuitsluiting:** Volgens de Hoge Raad vloeit bewijsuitsluiting niet automatisch voort uit een vormverzuim. De rechter moet expliciet motiveren waarom bewijsuitsluiting nodig is. Daarbij moet hij beoordelen in hoeverre de verdachte daadwerkelijk geschaad is in zijn verdediging. Ook hier moet er dus rekening worden gehouden met de omstandigheden van het geval.¹⁹⁵

2.5 Tussenconclusie hoofdstuk 2

Bewijsuitsluiting is dus een belangrijke rechtsstatelijke waarborg die ervoor zorgt dat de overheid wordt weerhouden van het schenden van procedurele waarborgen. Er zitten echter wel een aantal voorwaarden aan verbonden voordat een rechter dit kan inzetten. Het is ten eerste een bevoegdheid en geen plicht. De rechter hoeft dus niet altijd bewijs uit te sluiten. Eerst moet er worden vastgesteld of er sprake is van een vormverzuim tijdens het voorbereidend onderzoek. Vervolgens moet de rechter een belangenafweging maken op basis van drie punten: het belang van de geschonden norm, de ernst van het verzuim en het nadeel voor de verdachte.

De Hoge Raad heeft deze voorwaarden in twee standaardarresten aangescherpt. In het Afvoerpip-arrest benadrukte de Hoge Raad dat bewijsuitsluiting alleen mogelijk is als het vormverzuim onherstelbaar is en de verdachte daadwerkelijk getroffen is in een belang dat de geschonden norm beoogt te beschermen (Schutznorm). Bovendien wordt bepaald dat de rechter niet verplicht is een rechtsgevolg aan het vormverzuim te verbinden, tenzij de belangenafweging dit rechtvaardigt. In het arrest daarna, De onbevoegde hulpofficier, gaat de Hoge Raad een stap verder. Dit arrest bepaalt dat rechters inhoudelijk het vormverzuim moeten beoordelen, enkel een formele vaststelling van het verzuim is niet voldoende. Rechters moeten echt onderzoeken of dezelfde beslissing waarschijnlijk ook zou zijn genomen zonder het verzuim. Daarnaast moet er ook goed onderzocht worden of er daadwerkelijk sprake is van een nadeel voor de verdachte.

In het volgende hoofdstuk worden twee recente arresten inhoudelijk behandeld om nog eens duidelijk te maken hoe de Hoge Raad oordeelt en wat de denkwijze daarachter is. Daarnaast worden er vier arresten schematisch weergegeven (in de bijlage) om te laten zien hoe vaak de Hoge Raad bewijs uitsluit.

¹⁹³ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 2.7.5

¹⁹⁴ Keulen, 'Criteria voor toepassing bewijsuitsluiting ex 359a Sv', *NJ 2013/308*

¹⁹⁵ HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321, r.o. 2.4.1

3. Voorbeelden uit de jurisprudentie

3.1 Inleiding hoofdstuk 3

In het vorige hoofdstuk is het juridisch kader toegelicht rondom bewijsuitsluiting aan de hand van artikel 359a Sv en de bijbehorende standaardjurisprudentie. Om een vollediger beeld te geven van hoe de Hoge Raad oordeelt over bewijsuitsluiting, zullen er in dit hoofdstuk zes recente arresten worden behandeld. Of bewijs wordt uitgesloten hangt namelijk sterk af van de omstandigheden van het geval. Eerst zullen in paragraaf 3.2 twee arresten inhoudelijk worden toegelicht om te laten zien waar de Hoge Raad op let. Vervolgens wordt in een schematisch overzicht in de bijlage weergegeven hoe vaak de Hoge Raad ervoor kiest om bewijs uit te sluiten. In 3.3 zal er een conclusie worden getrokken over de bevindingen.

3.2 Recente jurisprudentie

3.2.1 HR 9 april 2024¹⁹⁶

Casus

De minderjarige verdachte werd veroordeeld wegens medeplegen van poging tot zware mishandeling, waarbij het slachtoffer op straat tegen het hoofd werd geschopt en geslagen.¹⁹⁷ De verdachte zat al in detentie tijdens het verhoor. De verdachte had afstand gedaan van het recht op rechtsbijstand.¹⁹⁸ In eerste aanleg leidde dit tot bewijsuitsluiting, aangezien het om een minderjarige ging.¹⁹⁹ Het Hof gebruikte de verklaring echter toch als bewijs en veroordeelde de verdachte alsnog.²⁰⁰

Oordeel Hof

Het Hof oordeelde dat er geen sprake was van een vormverzuim, omdat de verdachte niet was aangehouden. Hierdoor zou de verdachte niet automatisch recht hebben op rechtsbijstand volgens het Salduz-arrest. De verdachte was daarnaast geïnformeerd over zijn recht op rechtsbijstand en deed daar zelf afstand van. Het Hof vond dit geen schending, ook omdat er tijdens het verhoor een pedagogisch medewerker aanwezig was en de verdachte uit zichzelf een bekennende verklaring had afgelegd. Het Hof erkende wel dat het beter was geweest als de advocaat van de verdachte op de hoogte was gebracht.²⁰¹

De verdachte ging in cassatie en stelde dat het Hof ten onrechte zijn verklaring als bewijs had gebruikt, omdat deze zonder rechtsbijstand was verkregen.²⁰² De verdediging voerde aan dat dit een schending van artikel 6 EVRM vormde, waardoor bewijsuitsluiting noodzakelijk was.²⁰³

Oordeel Hoge Raad

¹⁹⁶ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555

¹⁹⁷ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.2.1

¹⁹⁸ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.2.3

¹⁹⁹ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.2

²⁰⁰ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.2.3

²⁰¹ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.2.3

²⁰² HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.1

²⁰³ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 3.1

De Hoge Raad oordeelde dat het Hof ten onrechte had geconcludeerd dat een minderjarige verdachte rechtsgeldig afstand kon doen van het recht op rechtsbijstand.²⁰⁴ Hierbij werd benadrukt dat een minderjarige verdachte die al in detentie zit wegens andere redenen en zich door de aanhouding in een vergelijkbare situatie bevindt, geen afstand kan doen van rechtsbijstand.²⁰⁵ Er was daarom een vormverzuim zoals vastgelegd in artikel 359a Sv.²⁰⁶ Het recht op rechtsbijstand was namelijk geschonden, waardoor de verklaring van de verdachte niet mocht worden gebruikt als bewijs.²⁰⁷ Omdat dit vormverzuim ervoor zorgde dat het proces niet eerlijk was verlopen in zijn geheel, werd de uitspraak van het Hof vernietigd.²⁰⁸

3.2.2 HR 4 februari 2025²⁰⁹

Casus

De verdachte van deze zaak werd veroordeeld voor het medeplegen van oplichting. Er werden valse facturen aangeleverd van goederen die nooit waren geleverd. In een verklaring die was afgelegd zonder de aanwezigheid van een advocaat noemde de verdachte zijn telefoonnummer, dat door de politie werd gebruikt als bewijs. De verdachte had geen afstand gedaan van zijn recht op rechtsbijstand.²¹⁰

Oordeel Hof

Het Hof oordeelde dat het gebruik van de verklaring niet leidde tot een oneerlijk proces. Het verzuim was volgens het Hof niet ernstig. De verdachte had namelijk daarvoor nog met zijn advocaat gesproken. Bovendien stelde het Hof dat er naast de verklaring waarin de verdachte zijn telefoonnummer noemde, nog meer ondersteunend bewijs was tegen hem. De verklaring was dus niet beslissend.²¹¹ Het Hof achtte bewezen dat de verdachte een medepleger was bij de oplichting vanwege zijn deelname aan een groepsapp waarin voorbereidingen werden besproken en het aanleveren van valse documenten.²¹²

De verdachte ging in cassatie omdat het Hof de verklaring over het telefoonnummer, afgelegd zonder rechtsbijstand, ten onrechte als bewijs zou hebben gebruikt. Hiermee stelde verdachte dat zijn recht op een eerlijk proces was geschonden.²¹³

Oordeel Hoge Raad

De Hoge Raad oordeelde dat het Hof terecht had vastgesteld dat het gebruik van de verklaring er niet toe leidde dat het proces oneerlijk was.²¹⁴ Het Hof had namelijk de relevante omstandigheden van het geval meegewogen, zoals het feit dat de verdachte voorafgaand aan het verhoor zijn advocaat nog had gesproken. Daarnaast was de verklaring beperkt en feitelijk van

²⁰⁴ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.5

²⁰⁵ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.4.2

²⁰⁶ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.5

²⁰⁷ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, Conclusie AG

²⁰⁸ HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555, r.o. 2.6, 4

²⁰⁹ HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181

²¹⁰ HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181, r.o. 2.2.3

²¹¹ HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181, r.o. 2.2.3

²¹² HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181, r.o. 2.10.2

²¹³ HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181, Middel I

²¹⁴ HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181, r.o. 2.5.2

aard.²¹⁵ De Hoge Raad vond daarom dat het oordeel van het Hof niet onbegrijpelijk was.²¹⁶ Ook had het Hof terecht vastgesteld dat de verklaring van de verdachte niet het beslissende bewijs was, gezien het andere bewijsmateriaal.²¹⁷ De Hoge Raad oordeelde dat het Hof tot de conclusie had mogen komen dat de procedure als geheel eerlijk was verlopen.

3.2.3 Extra voorbeelden vanuit schema

Zie de bijlage voor aanvullende jurisprudentievoorbeelden met betrekking tot vormverzuimen en bewijsuitsluiting door de Hoge Raad.

3.3 Tussenconclusie hoofdstuk 3

De jurisprudentie van de Hoge Raad die hierboven besproken is, bevestigt dat het uitsluiten van bewijs sterk afhangt van de omstandigheden van het geval. In de besproken jurisprudentie blijkt dat het ontbreken van rechtsbijstand in principe leidt tot een vormverzuim, maar niet automatisch tot de uitsluiting van bewijs. In het arrest van 9 april 2024 moest het bewijs bijvoorbeeld wel worden uitgesloten, en in het arrest van 4 februari 2024 niet. Het ligt er dus aan of het gehele proces eerlijk is verlopen. Dit was ook terug te zien in paragraaf 4.2 en 4.3 van deelvraag 1. Het schematisch overzicht in de bijlage bevestigt nog eens dat bewijsuitsluiting niet zo vaak voorkomt.

In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op de mogelijke gevolgen voor de Gemeente Sittard-Geleen indien bestuursrechters de strafrechtelijke lijn gaan volgen.

²¹⁵ HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181, r.o. 2.2.3

²¹⁶ HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181, r.o. 2.5.2

²¹⁷ HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181, r.o. 2.10.2

4. Gevolgen van bewijsuitsluiting voor de Gemeente Sittard-Geleen

4.1 Inleiding hoofdstuk 4

Hoewel bewijsuitsluiting oorspronkelijk een rechtsgevolg is dat afkomstig is uit het strafrecht, is het heel goed mogelijk dat de bestuursrechters de strafrechtelijke lijn gaan volgen in punitieve bestuurlijke procedures. Dit is namelijk ook al gebeurd met het recht op rechtsbijstand en het recht om daar meteen op gewezen te worden, zoals voortvloeit uit artikel 6 EVRM en het Salduz-arrest. Gelet op voorgaande paragrafen zal de bestuursrechter dan kijken naar:

- **Ernst van het verzuim:** Het niet voorafgaand aan een verhoor informeren van burgers over het recht op rechtsbijstand kan worden beschouwd als een ernstig vormverzuim.
- **Belang van de geschonden norm:** Het recht op rechtsbijstand beschermt het recht op een eerlijk proces. Schending hiervan raakt direct aan de rechtsbescherming van burgers.
- **Daadwerkelijk nadeel voor de burger:** Bestuursrechters zullen nagaan of het ontbreken van rechtsbijstand tot een daadwerkelijk nadeel heeft geleid voor de verdediging van de burger.

4.2 Risico van bewijsuitsluiting

Uit hoofdstukken 2 en 3 blijkt dat bewijsuitsluiting in het strafrecht alleen wordt toegepast als er sprake is van ernstige, onherstelbare vormverzuimen. Het niet wijzen van iemand op zijn recht op rechtsbijstand leidt hierbij niet altijd tot bewijsuitsluiting. Als de bestuursrechters de strafrechtelijke voorwaarden gaan overnemen om in bestuursrechtelijke procedures te bepalen of het bewijs moet worden uitgesloten, zal ook hier waarschijnlijk niet snel tot bewijsuitsluiting worden overgegaan. Dat bestuursrechters deze voorwaarden waarschijnlijk gaan overnemen, blijkt ook uit het arrest van de Hoge Raad van 6 september 2024 en de uitspraak van de ABRvS van 24 december 2024. Hierin wordt namelijk al gesproken over vormverzuimen en het daaraan verbinden van gevolgen, ook al wordt artikel 359a Sv niet letterlijk genoemd.²¹⁸

Toch blijft nog altijd het risico bestaan dat de verklaringen wel worden uitgesloten als de rechter vaststelt dat het gehele proces niet als eerlijk kan worden beschouwd op basis van het toetsingskader, zoals besproken in hoofdstuk 2. Als dit het geval is, kan dus ondersteunend bewijs voor een boete wegvallen. Bij het opleggen van bestuurlijke boetes wordt er gekeken of er sprake is van opzet of grove schuld. Als bijvoorbeeld het bewijs voor opzet wordt uitgesloten door de rechter, heeft dat gevolgen voor de hoogte van de boete.²¹⁹ In paragraaf 4.4.1 van deelvraag 1 is bijvoorbeeld te zien dat er in de beleidsregels van de Gemeente Sittard-Geleen verschillende niveaus zijn die de hoogte van de boete bepalen.²²⁰

4.3 Zorgvuldigheidsbeginsel

Bewijsuitsluiting op grond van artikel 359a Sv is dus redelijk uitzonderlijk, zoals blijkt uit recente jurisprudentie. Maar naast het feit dat het bewijs alsnog kan worden uitgesloten als de procedure in zijn geheel niet als eerlijk wordt beschouwd, moet de Gemeente Sittard-Geleen ook rekening

²¹⁸ HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135, r.o. 3.3.3, 5.3.2

ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293, r.o. 5.11

²¹⁹ Verbeek, in: *T&C Awb*, commentaar op art. 5:2 Awb

²²⁰ Art. 3 lid 1 Beleidsregels bestuurlijke boete Participatiewet, IOAW en IOAZ gemeente Sittard-Geleen 2018

houden met de algemene beginselen van behoorlijk bestuur (abbb's).²²¹ Het beginsel dat hier specifiek van toepassing is, is het zorgvuldigheidsbeginsel.²²²

Het zorgvuldigheidsbeginsel verplicht de gemeente om besluiten zorgvuldig voor te bereiden. Dit houdt ook in dat zij actief en volledig de feiten en omstandigheden moet verzamelen voordat er een besluit wordt genomen.²²³ Voor punitieve procedures betekent dit dat de gemeente burgers voorafgaand aan het verhoor moet wijzen op hun recht op rechtsbijstand. Op die manier kunnen burgers een weloverwogen keuze maken over het gebruik van dit recht. Zo kan de gemeente op een rechtmatige manier de feiten verzamelen uit de verklaringen die nodig zijn voor het opleggen van de boete. Als de gemeente hierin tekortschiet, dan handelt zij in strijd met het zorgvuldigheidsbeginsel. Een gebrek in de voorbereiding van het besluit kan ertoe leiden dat de boete wordt vernietigd wegens onzorgvuldige besluitvorming.²²⁴

4.4 Tussenconclusie hoofdstuk 4

Hoewel bewijsuitsluiting op grond van artikel 359a Sv een strafrechtelijk rechtsgevolg is, is het mogelijk dat bestuursrechters de voorwaarden uit dit artikel doortrekken naar het bestuursrecht. Dit is een logische aanname, aangezien zij artikel 6 EVRM ook hebben laten doorwerken in het bestuursrecht en bepaalde begrippen, zoals vormverzuim, voorkomen in uitspraken van de Hoge Raad en de ABRvS. Het gevolg hiervan is dat verklaringen die zijn verkregen zonder dat iemand op zijn recht op rechtsbijstand is gewezen, uitgesloten kunnen worden van het bewijs. Hierdoor kan mogelijk het ondersteunende bewijs voor de boete wegvallen.

De recente jurisprudentie maakt duidelijk dat bewijsuitsluiting niet vaak voorkomt. Toch dient de gemeente zich te houden aan het zorgvuldigheidsbeginsel, ook omdat het risico bestaat dat bewijs alsnog wordt uitgesloten wanneer het gehele proces niet als eerlijk kan worden beschouwd. Wanneer iemand namelijk niet op zijn recht op rechtsbijstand wordt gewezen, heeft de gemeente niet zorgvuldig gehandeld. Op deze manier kan een boete worden vernietigd.

In het volgende hoofdstuk wordt de gehele deelvraag geconcludeerd.

²²¹ Addink 2023, par. 1.1

²²² Art. 3:2 Awb

²²³ Addink 2023, par. 12.2

De Poorter, in: *T&C Awb*, commentaar op art. 3:2 Awb

²²⁴ De Poorter, in: *T&C Awb*, commentaar op art. 3:2 Awb

5. Conclusie deelvraag 2

Wanneer een burger niet wordt gewezen op zijn recht op rechtsbijstand voorafgaand aan het eerste verhoor, kan dit een vormverzuim opleveren in de zin van artikel 359a Sv. Binnen het strafrecht is dit artikel het uitgangspunt voor de vraag of bewijs dat op onrechtmatige wijze is verkregen moet worden uitgesloten. De rechter heeft op grond van dit artikel de bevoegdheid om aan dat vormverzuim een rechtsgevolg te verbinden. De nadruk ligt hier op bevoegdheid. De rechter is namelijk niet verplicht om een rechtsgevolg te verbinden aan het vormverzuim. Hij maakt een afweging op basis van drie criteria: het belang van de geschonden norm, de ernst van het verzuim en het daadwerkelijke nadeel dat voor de verdachte is ontstaan. Bewijs wordt pas uitgesloten wanneer er sprake is van een ernstig, onherstelbaar verzuim dat het proces als geheel oneerlijk heeft gemaakt.

In de standaardjurisprudentie heeft de Hoge Raad een toelichting gegeven op hoe artikel 359a Sv in de praktijk moet worden gehanteerd. Zo heeft de Hoge Raad in het Afvoerpijp-arrest bepaald dat bewijsuitsluiting geen verplichting is voor de rechter om op te leggen. Zelfs als er sprake is van een vormverzuim kan de rechter ervoor kiezen om het bewijs niet uit te sluiten als het belang van de verdachte niet is geschaad. De Hoge Raad heeft daaraan nog toegevoegd dat alleen als de verdachte is geraakt in een belang dat de geschonden norm beoogt te beschermen, een rechtsgevolg zoals bewijsuitsluiting passend is. Het arrest over de Onbevoegde hulpofficier heeft het eerdere arrest nog wat aangescherpt. Daarin werd bepaald dat rechters inhoudelijk moeten onderzoeken wat het daadwerkelijke nadeel is voor de verdachte, en of de uitkomst van het onderzoek ook anders had kunnen zijn als het verzuim niet had plaatsgevonden. Voordat de rechter besluit om het bewijs uit te sluiten, moeten er dus aan een aantal strenge eisen worden voldaan.

De uitspraken van 9 april 2024 en 4 februari 2025 laten zien dat dit in recente zaken niet anders is. In het eerste geval moest het bewijs worden uitgesloten omdat een minderjarige verdachte niet rechtsgeldig afstand had gedaan van zijn recht op rechtsbijstand. In het tweede geval werd het bewijs wel toegelaten omdat het verzuim beperkt was en de verdachte eerder nog met zijn advocaat had gesproken. Daarnaast was het bewijs dat zonder rechtsbijstand was verkregen niet doorslaggevend voor de veroordeling. Deze zaken laten zien dat bewijsuitsluiting pas aan de orde is als het gehele proces oneerlijk is. Dit was ook de lijn in de bestuursrechtelijke uitspraken van de Hoge Raad en de ABRvS, waarin werd geoordeeld dat de verklaringen mochten worden gebruikt omdat het proces in zijn geheel eerlijk was verlopen. In het schematische overzicht van vier overige arresten komt ook duidelijk naar voren dat de rechter niet vaak overgaat op het uitsluiten van bewijs.

De Gemeente Sittard-Geleen moet er rekening mee houden dat bestuursrechters, net als bij het recht op rechtsbijstand, ook het strafrechtelijke toetsingskader voor bewijsuitsluiting kunnen overnemen bij punitieve bestuursrechtelijke procedures. De rechter zal dan hoogstwaarschijnlijk toetsen aan dezelfde criteria als in artikel 359a Sv: de ernst van het verzuim, het belang van de geschonden norm en het nadeel voor de burger. Als de gemeente burgers niet voorafgaand aan het verhoor wijst op hun recht op rechtsbijstand, kan dit worden gezien als een ernstig vormverzuim. Dit kan leiden tot de uitsluiting van bewijs als het gehele proces als oneerlijk wordt beschouwd door de rechter.

Hoewel bewijsuitsluiting ook in het bestuursrecht niet vaak zal voorkomen, net zoals in het strafrecht, blijft het risico bestaan dat het bewijs wordt uitgesloten. De gemeente moet zich daarnaast ook houden aan het zorgvuldigheidsbeginsel. Dit betekent dat verklaringen die zijn verkregen zonder een duidelijke en tijdige mededeling van het recht op rechtsbijstand, kunnen worden aangemerkt als onzorgvuldig verzameld bewijs. Wanneer dat het geval is, loopt de gemeente het risico dat het boetebesluit wordt vernietigd wegens onzorgvuldige voorbereiding.

Samenvattend volgt uit het strafrecht dat bewijs alleen wordt uitgesloten wanneer sprake is van een ernstig vormverzuim waarbij de belangen van de verdachte daadwerkelijk zijn geschaad. Het is heel goed mogelijk dat bestuursrechters dezelfde criteria gaan hanteren. Daarom moet de Gemeente Sittard-Geleen ervoor zorgen dat burgers voorafgaand aan het eerste verhoor correct worden geïnformeerd over hun recht op rechtsbijstand. Dit voorkomt niet alleen bewijsuitsluiting, maar is ook noodzakelijk voor een zorgvuldige besluitvorming en een eerlijke behandeling van burgers binnen punitieve bestuursrechtelijke procedures.

Eindconclusie

Het arrest van de Hoge Raad van 6 september 2024 en de uitspraak van de ABRvS van 24 december 2024 hebben bevestigd dat punitieve bestuurlijke boetes onder de reikwijdte van artikel 6 EVRM vallen. Dat betekent dat ook binnen de boeteprocedures van de Gemeente Sittard-Geleen de waarborgen van een eerlijk proces gelden, specifiek het recht op rechtsbijstand en het recht om daarop onmiddellijk te worden gewezen. Deze recente jurisprudentie sluit aan bij de criteria uit het Engel-arrest, dat door het EHRM is ontwikkeld. Niet de nationale kwalificatie van de sanctie, maar de aard van de overtreding en de zwaarte van de sanctie bepalen of er sprake is van een criminal charge en daarmee dus iemand op zijn recht op rechtsbijstand moet worden gewezen. Bovendien is het Salduz-arrest nu ook naar het bestuursrecht doorgetrokken. Net zoals verdachten in het strafrecht vanaf het eerste verhoor recht hebben op een advocaat, moeten burgers die een bestuurlijke boete kunnen krijgen voorafgaand aan hun eerste verhoor op dit recht worden gewezen.

Om aan deze eisen te voldoen zal de gemeente haar huidige procedures moeten aanpassen. In de beleidsregels van Sittard-Geleen is momenteel niets opgenomen over het recht op rechtsbijstand in boetezaken, dit moet dus worden aangepast. Concreet betekent dit dat voortaan iedere betrokkene voorafgaand aan het eerste verhoor expliciet gewezen wordt op zijn recht op rechtsbijstand. Het meest voor de hand liggende is om dit tegelijkertijd te doen als iemand wordt gewezen op zijn zwijgrecht. Dit is ook wat de VNG en de ABRvS aanbevelen. Deze relatief eenvoudige aanpassing in de procedure zorgt ervoor dat de gemeente in lijn is met artikel 6 EVRM en de jurisprudentie van de Hoge Raad en de ABRvS.

Het vergroten van de bewustwording bij de ambtenaren vergt echter meer dan het enkel toevoegen van een extra zin aan de procedure. Ambtenaren die betrokken zijn bij punitieve boeteprocedures moeten begrijpen waarom dit recht zo belangrijk is en nu ook geldt in deze procedures. Het Salduz-arrest en artikel 6 EVRM zijn er immers om een eerlijk proces te waarborgen en de burger te beschermen tegen onbewuste zelfincriminatie. Het is daarom belangrijk dat de ambtenaren een volledig en duidelijk beeld hebben van de achtergrond en de reikwijdte van het recht op rechtsbijstand binnen het bestuursrecht.

Die bewustwording is niet alleen nodig om juridische verplichtingen na te leven, maar ook om ongewenste gevolgen te voorkomen. Wanneer een betrokkene niet wordt gewezen op zijn recht op rechtsbijstand, levert dat in beginsel een schending van artikel 6 EVRM op. De rechter zal dan achteraf moeten beoordelen of het boeteprocess als geheel nog wel eerlijk is geweest. Bewijs dat is verkregen in een verhoor zonder dat dit recht vooraf is medegedeeld, kan worden uitgesloten indien het gehele proces als niet eerlijk wordt beschouwd. In de praktijk zijn rechters terughoudend met bewijsuitsluiting. Zij hanteren criteria gericht op de ernst van het verzuim, het belang van de geschonden norm en het nadeel voor de betrokkene. Maar het risico op bewijsuitsluiting blijft aanwezig. Daarnaast bepaalt het zorgvuldigheidsbeginsel dat de gemeente zorgvuldig moet handelen. Als een verklaring is verkregen zonder duidelijke en tijdige mededeling van het recht op rechtsbijstand, zou een bestuursrechter kunnen oordelen dat het boetebesluit onzorgvuldig is voorbereid en om die reden vernietigd moet worden.

Kortom, om de bewustwording bij haar ambtenaren te vergroten en een eerlijk proces te waarborgen, moet de Gemeente Sittard-Geleen twee dingen doen. Ten eerste moet de gemeente in haar procedures opnemen dat burgers voorafgaand aan het verhoor moeten worden gewezen op het recht op rechtsbijstand. Ten tweede moet de gemeente er ook voor zorgen dat de bewustwording bij haar ambtenaren rondom het recht op rechtsbijstand wordt vergroot. De ambtenaren moeten over meer beschikken dan de basiskennis, zoals de VNG heeft gesteld.

Bronnen- en literatuurlijst

Boeken:

- **Addink 2023**

G.H. Addink, *'Algemene beginselen van bestuursrecht'*, Deventer: Wolters Kluwer 2023

- **Barkhuysen 2022**

T. Barkhuysen e.a. (red.), *'AB Klassiek. Standaarduitspraken bestuursrecht, opnieuw en thematisch geannoteerd'*, Deventer: Wolters Kluwer 2022

- **Barkhuysen & M.L. van Emmerik 2023**

T. Barkhuysen & M.L. van Emmerik, *'Europese grondrechten en het Nederlandse bestuursrecht. De betekenis van het EVRM en het EU-Grondrechtenhandvest (Staats- en bestuursrecht Wetenschap)'*, Deventer: Wolters Kluwer 2023

- **Boksem, in: T&C Strafvordering**

J. Boksem, commentaar op art. 29 Sv, in: J. Boksem, *'Tekst & Commentaar Strafvordering'*, Deventer: Wolters Kluwer 2025

- **De Poorter, in: T&C Awb**

J.C.A. de Poorter, commentaar op art. 3:2 Awb, in: J.C.A. de Poorter, *'Tekst & Commentaar Awb'*, Deventer: Wolters Kluwer 2024

- **De Vocht, in: T&C Strafvordering**

D. de Vocht, commentaar op art. 6 EVRM, in: D. de Vocht, *'Tekst & Commentaar Strafvordering'*, Deventer: Wolters Kluwer 2025

- **Eggen 2022**

B.V.G. Eggen e.a. (red.), *'Bijzonderheden in het strafrecht'*, Deventer: Wolters Kluwer 2022

- **Heidekamp 2024**

A. Heidekamp, *'Bewijsrecht in fiscale bestuurlijke boetezaken (Fiscale Monografieën nr. 180)'*, Deventer: Wolters Kluwer 2024

- **Meijer 2022**

G.H. Meijer, '*Elementair formeel strafrecht (Praktijkwijzer Strafrecht nr. 9)*', Deventer: Wolters Kluwer 2022

- **Reijntjes & Reijntjes-Wendenburg 2023**

J.M. Reijntjes & C. Reijntjes-Wendenburg, '*Handboek Strafzaken*', Deventer: Wolters Kluwer 2023

- **Schoep, in: *T&C Strafvordering***

G.K. Schoep, commentaar op art. 359a Sv, in: G.K. Schoep, '*Tekst & Commentaar Strafvordering*', Deventer: Wolters Kluwer 2025

- **Verbeek, in: *T&C Awb***

J. Verbeek, commentaar op art. 5:2 Awb, in: J. Verbeek, '*Tekst & Commentaar Awb*', Deventer: Wolters Kluwer 2024

Tijdschriftartikelen:

- A.B. Blomberg, 'Toezichthouders opgelet: recht op verhoorbijstand in het punitieve bestuursrecht', *NTB 2024/327*
- A. Feenstra & L. Smithuijsen, 'De hoogste tijd', *NJB 2023/213*
- B.F. Keulen, 'Criteria voor toepassing bewijsuitsluiting ex 359a Sv', *NJ 2013/308*
- M.W.C. Feteris, 'Zaak Jussila. Fiscale bestuurlijke boete van geringe omvang is 'criminal charge'; niet alle waarborgen van het EVRM zijn echter zonder meer toepasselijk. Hoorplicht in fiscale boeteprocedure', *BNB 2007/150*
- P. Wattel, 'Salduz in het bestuursrecht', *NJB 2024/1550*
- T. Barkhuysen & M.L. van Emmerik, 'Mededingingsrecht. Hoge bestuurlijke boete. Intensiteit rechterlijke toetsing. Full jurisdiction. Geen schending artikel 6 EVRM', *AB 2012/9*
- T.M. Schalken, 'Richtlijnen HR over rechtsbijstand bij politieverhoren n.a.v. Salduz-arrest', *NJ 2009/349*

- Y. Buruma, 'Algemene regels voor toepassing van art. 359a Sv', *NJ 2004/376*

Jurisprudentie:

- EHRM 8 februari 2024, ECLI:CE:ECHR:2024:0208JUD000301616
- EHRM 27 september 2011, 43509/08
- EHRM 27 november 2008, ECLI:NL:XX:2008:BH0402
- EHRM 23 november 2006, ECLI:NL:XX:2006:AZ9064
- EHRM 28 oktober 1999, ECLI:CE:ECHR:1999:1028JUD002678095
- EHRM 21 februari 1984, ECLI:CE:ECHR:1984:0221JUD000854479
- EHRM 8 juni 1976, ECLI:CE:ECHR:1976:0608JUD000510071
- HR 4 februari 2025, ECLI:NL:HR:2025:181
- HR 3 december 2024, ECLI:NL:HR:2024:1769
- HR 6 september 2024, ECLI:NL:HR:2024:1135
- HR 9 april 2024, ECLI:NL:HR:2024:555
- HR 19 maart 2024, ECLI:NL:HR:2024:412
- HR 12 maart 2019, ECLI:NL:HR:2019:341
- HR 20 maart 2018, ECLI:NL:HR:2018:368
- HR 22 december 2015, ECLI:NL:HR:2015:3608
- HR 19 februari 2013, ECLI:NL:HR:2013:BY5321
- HR 30 september 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH3079
- HR 30 maart 2004, ECLI:NL:HR:2004:AM2533
- ABRvS 24 december 2024, ECLI:NL:RVS:2024:5293

Handleidingen:

- VNG, *'Implementatiehandleiding bij de Model Beleidsregels bestuurlijke boeten gemeentelijke belastingen'*, Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten 2025
- VNG, *'Toelichting op de Model Beleidsregels bestuurlijke boeten gemeentelijke belastingen'*, Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten 2025

Internetbronnen:

- *'Actualisatie modelverordeningen gemeentelijke belastingen'*, VNG.nl, geraadpleegd op 16 maart 2025

Wetsartikelen/regelgeving:

- Art. 3:2 Awb
- Art. 5:10 Awb
- Art. 5:53 Awb
- Art. 3 Beleidsregels bestuurlijke boete Participatiewet, IOAW en IOAZ gemeente Sittard-Geleen 2018

- Art. 5 Beleidsregels bestuurlijke boete Participatiewet, IOAW en IOAZ gemeente Sittard-Geleen 2018
- Art. 4 Beleidsregels bestuurlijke boete Wet BRP gemeente Sittard-Geleen
- Art. 5 Beleidsregels bestuurlijke boete Wet BRP gemeente Sittard-Geleen
- Art. 6 EVRM
- Art. 10 Leidraad politieverhoor
- Art. 29 Sv
- Art. 359a Sv